

B112

1961

1961

Jumala abiga

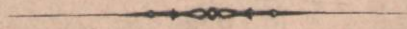
Duast jõuast.

Tee tööd ja palu Jumalat,
Küll siis kõik hästi korda läheb.

— 32 76 —

Geestirahwa elust

J. Pärn.

Tartus.

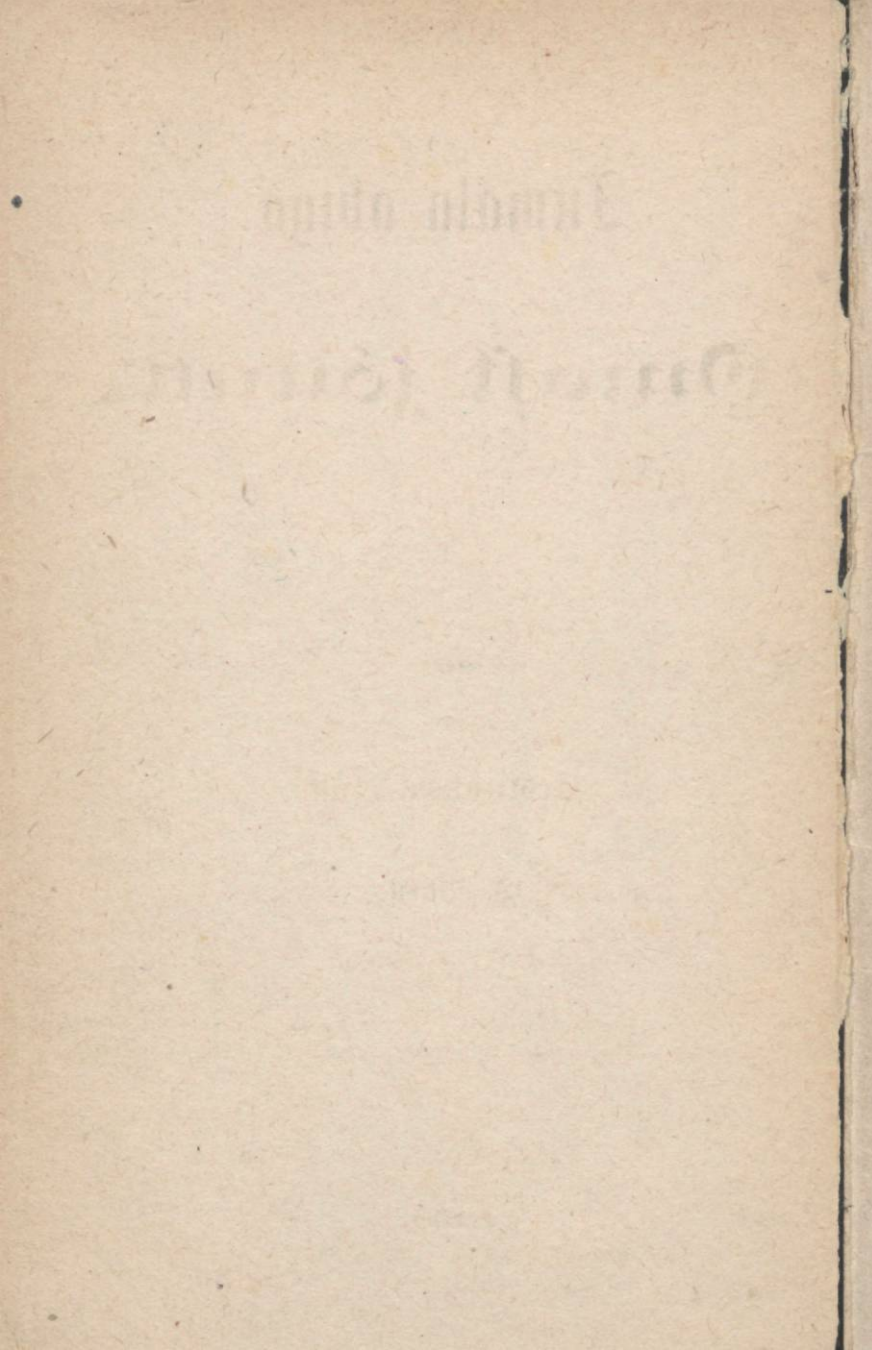
Schnakenburg'i trükk ja kulu.

1883.

T. MUTS
Laenu raamatukogu
Tallinnas

Sind 60 kop.

160

Jumala abiga Omaist jõuust.

Tee tööd ja palu Jumalat,
Küll siis kõik hästi korda läheb.

Gestirahwa elust

J. Pärn.

T. MUTSU
Laenu raamatukogu
Tahinnas

Tartus.

Schnakenburg'i trükk ja kulu.

1884.

Benjuri poolest lubatud. — Tallinnas, 23. Juunil 1883.

53622

T. MUTSU
Laenu raamatukogu

I.

Tallinnas

Isa maja langemine.

Täna oleme mehed, täna joome ja peame püha, hommen on aega tööle! poeg, mine too kõrtsist weel wiis pudelit õlut ja pudel wiina, säh, siin on raha! Parem võta rehnnungi peale.

Täna on küllalt, teine kord võime ju jälle suutäit võtta.

Küllalt ei saa mina ialgi, ja ega minul siis raha puudust ei ole, ma olen seda teadmata ja tahtmata saanud, nõnda võib ta ka minna, mispärast on teda siis loodud ja tautud, et tema eest mitte ühte päewa õnnelik ei või olla.

See on tõsi, sest päewast saadik, kui sa oma kadunud onu kapitali pärisid, oled sa hoopis targaks meheks läinud ja tallitad omi asju kui mõisnik.

Meie peame ka kord elama ja surema, ja kui meie aga üksi korjame, kellele jääb siis see tühi warandus. Parem paneme ta nahka, siis on ta warjul ja ei nurise üksi tema järele.

Sinu terwiseks, joome ja sööme nii kaua, kui meil on, ei ole meil enam, no siis orjame jälle nii kaua, kunni meil midagi on. Täna olen sinu juures, hommen võid minu juurde tulla ja ülehommel läheme oma naabri juurde ja siis teeme jälle tööd kunni uus himu meid taga ajab ja seda wiisi elame kunni meid kalmu

aida kantakse ja siis saagu meie järestulijad läbi, kuidas nemad tahavad. Eks ole tõsi Mihkel?

Tõsi Jaak, see on ka minu mõte, ükskord elame siin maailmas, ja teistkorda ei näe meie teda enam.

Mihkli poeg tuli kõrtsist tagasi, seadis wiis pudelit õlut lauale, pudeli napsi ka ja läks nukra näuga wälja. Ema tuli temale wastu. Urmas ema, palus poeg, isa on juba jälle pool purjus, praeguist tõin uut kraami kõrtsist, miks hullab ta nõnda?

Seda mina laps ei tea, kui ma temale sõna wääriti ütlen, tahab ta mind maa alla matta ja ka sina pead suu pidama. Meie elasime õnnelikku elu, aga sest päewast saadik, kus Mihkel ehk isa paari sada rubla onu warandust päris, mõtleb ta ennaft põhjatu rikkaks, ja purjutab hirmsaste. Warsti aga läheb wiimne kopik wälja ja siis on wana hea elu jälle majas. Raha hoida ei jõua tema, see on ju wana wiga. Ma olen mõnda korda raha oma kätte palunud, aga ta ütleb: Mina pean oma onu terwiseks ka kord elama. Üleia Jaak istub nüüd ka iga päew meil ja aitab tühendada ja mõni päew tühendawad nemad Jaagu tuas, aga wist isa kaela peale ja mõni päew üleia Märdi juures, ka wist isa kulu peale ja kõrtsmiks annab kõik wõlgu ja küll poeg näed, meile tehafe weel oksjon ja just seda soowin mina, sest enne ei tule isale tarvis pähä, kui ta puu paljas on.

Sumal hoitku meid selle eest, ütles poeg pool nuttes, siis müüakse minu ilus täff ja tugew härg ära ja meie peame wõeraste juurde tööle minema, omast ilusast kohast wälja, ema, see on hirmus!

Hirmus on ta küllalt, aga mis wõime teha, kuule kuidas wiina mehed käratsewad.

Jaak, meie oleme mehed, kisedas Mihkel, meie ei karda mõisa härrat ega kirikhärrat, ei kohtumees, ei kedagi. Kui rent maksetut, siis elame kui härrad tulewani aastani.

Sa muidugi, wastas Jaak, põld toob leiba, raha on meil ka sugu, mis meil siis wiga, aga meie rent nihu-

takse iga kuue aasta pärast kõrgemaks, kuidas võime selle vastu abi leida?

See on väikene tallitus, meie peame Riiga kubernerile juurde kaebama minema ja rendi alandamist nõudma.

Tuba on mitu meest Riias käinud, aga mis tuli sellest wälja? Pidiwad veel enam renti maksma ja mõned ka talust wälja minema.

Mina omast talust wälja ei lähe, tehku mis tahes, ja enam renti, kui täna ei maksa mina ka enam, ma ütlen opmanile otse suu sisse, et ei maksa, ja sa näed Saak, et ta rahule jääb.

Wõib olla, et ta sind rahule jätab, oled ehk temale mõne meele hea wiinud, nüüd kus sa seda wiid ja neid mehi jätab ta muidugi rahule, aga teised, kes seda ei oska ehk ei jõua, nende käest pärib ta selle jao jälle wälja ja nõnda maksab waene rikka eest.

Seda wiisi see ilma elu ikka on, kell on, sellele antakse, kellel ei ole, selle käest wõetakse ära, mis temal veel on.

Ann, too meile salku ja leiba, süda lähed otse wesi-
seks, meie wõtame kord südame kinnitust ja siis joome veel klaas õlut. Ann tule ja joo ka lonks!

Perenaene Ann tõi tüki leiba ja kala lauale, aga ütles: Sa tead, et ma õlut ega wiina ei joo, kui sina waejeks jäed, siis ära aja seda minu süüks.

Pea parem oma suu, mina ei ole waene olnud ega saa ka. Leiba, wiina, õlut on ikka majas olnud ja saab minu elu õhtuni olema, karjugu naesed kuidas nemad tahawad. Saak wõtta leiba, aga enne joome hea käära-
kas. Eks ole tõsi.

Raestel on oma jagu õigust, ja mina joon just pere-
naese terwijeks. Ta elagu veel kaua ja tema laual ikka leib, kala, liha ja naps, ütles Saak.

Minu terwijeks ei pruugi ükski juua, sest jook ei too terwist, aga wist hommen pea walu.

Ann, mine parem tuast wälja ja ära meid oma noomimisega kurwašta ega tülitse, täna joome weel wiimast forda, homme teeme jälle tugewast tööd.

Peaks see lubamine täide minema, aga hommen wõetakse pää porandust ja üle hommen on wana järg jälle majas. Sseenele ütles ta tasakeselt: Onu oleks wõinud parem oma raha waestele jagada, kui et meile õnnetust majasse wiiskas, warsti on ta jälle nõnda täis, et maast ega taewast ei tea märgata ja siis tuleb tüli ehk magus magamine. Peaks ta parem magama, kui et kára majas on. Tihti jookseb ta joobnust pääst weel kõrtsi ja tuleb hommikul kodu. Meie elu läheb sest kewadest jaadik taguõpidi ja Sumal ise teab, kuidas see elu lõpeb.

Ema tule tuppa, isa kukus põrandalle ja norskas, Saak tukkub ka pingil.

Lahe neid magada, ütles ema, siis on kára vähem. Poeg pane tähele, mis wiin teeb ja luba mulle, et sa omas elus teda oma üle mõkade ei lahe, ta ehk maitseb esite wiha, aga pärast läheb ta iga päewaga magusamaks, funni ta ihu ja hinge ära rikub ja inimest täieste hulluks teeb. Meie armas isa läheb hukka, ma olen teda palunud, silmaweega olen ma temale meie õnnetust ette maalinud, ta kuuleb mind sugu aega, aga siis teeb ta jälle oma tahtmise järele ja üks päew on teisest kurjem. — Sumal halasta meie peale!

Alga wõtta isa raha kott ära, siis ei saa tema enam juua, ütles poeg.

Mina ei tea, kas temal kopikut on, ehk mitte. Kui ta kewade kohtust tuli, näitas ta mulle raha, aga peale selle ei tea mina, kus ta teda pani, wist andis ta teda kõrtsmiku kätte hoida, kell raudkapp on ja kui nemad ükskord aru peawad, siis ei järele rahast ühtegi üle ja ehk jooksewad meie elajad weel kõrtsi talli. Sumal, miks oled sa seda maja ka otse meie ligidalle ehitada lastnud ja niisugust meest senna sisse elama pannud, kes oma ligimeisi otse paljaks riisub, aga kõik targa ja õiguse näul.

Tema tahtis täna minule kaks pudelit napsi anda ühe asemel. Seda teeb tema iga ühega, et aga hästi tema võrku sattuvad, ma ei jalli seda inimest silma otsas, ehk ta küll tihti veel Sumala nime juhu võttab.

Aga kuhu meie siis läheme, kui isa maja ära võetakse?

Seda teab Sumal, ma tahan veel kord oma õnne katsuda, ja isad peasta, kuuleb ta minu nõu, siis ehk paraneb asi, ei kuule ta mitte, siis ootab mõni jauna onnikene ehk moona meeste maja meid.

Palu isat, mull oleks omast täkust väga kahju.

See hobune peab varsi tööloomaks saama, nõnda sama kui sina ise ka enam ja enam' maja tööd enda peale pead võtma, ja katsuma teistes jälgedes käia, kui jo isa seda käib.

Omas nooremas elus jõi tema väga vähe viina, tegi tugewaste tööd ja meil oli oma tugew elamine majas, aga rikkust ei ole meie näinud, nüüd minewast fewadest saadik läheb kõik tagurpidi, isast ei ole töötegijat ega tööjuhatajat, mina ei jõua igal pool olla, sina oled veel nõrk, seda wiisi läheb palju aega raisku, töö ei saa õigel ajal tehtud ja meie elu kord hakkab luhta minema. Oh oleks sa juba wanem ja tugewam, siis ehk jõuaks jälle tamme ette teha, aga kõrtsi tee peaks isale kiini jäema, siis elaks mina veel rahuliku elu.

Ära muretse ema, ehk armas Sumal peastab meid veel õnnetuselt ja parandab isa meelt.

Ei isa meelt paranda väikene pauf, ta on isemeelne, ja läheb wist oma joogiga hauda. Väga kahju on see olek, aga ma waene naesterahwas ei mõista muud, kui nutta.

Näe, kuis üleaedne Saak kodu tuigerdab. On küll hirmus, kui inimene enam omi jalgu ei jõua tõsta ega teha õige hoida. Waata, tuida ta nüüd kraawi kaldale wajus ja need mehed peawad maja pidama. Ei poeg wõtta õpetust, ja hoia ennast hullu jookide eest, siis käib su käsi hästi.

Peaks armas isa wiina maha jätma, nuttis poeg, ta on minu wastu ikka hea olnud, ma kuuleks weel paremast tema sõna ja täidaks tema käsku.

Sinu isa ei ole mitte alwa südamega inimene, aga teda on just inimesed ennema joomisele wõrgutanud ja ükssinda sooja pääga tulitseb tema, muidu on ta hea mees. Kas tead poeg, oma 25 aastani ei ole sinu isa wiina tilka ega õlle märga suhu wõtnud ja ikka selles majas elanud. Seal ehitas mõisa meie maja ligidalle kõrtsi, esite läks isa talwel oma meelt teiste inimestega jahutama ja muidugi teada, joodi ka toop õlut seal juures, aga aega mööda meelitasiwad head sõbrad teda ka suud wiinaga kastma ja ma mäletan weel, kui ta esimest korda pool joobnud kõrtsist kodu tuli. Poeg, ma kisedasin suure healega, palusin teda Sumala nimel mitte enam pitka katukse alla minna; ta lubas ka, pidas mõne aja sõna, aga kui kurat ühe sõrme wõtab, tõmbab ta terwe keha taga järele. Nüüd ei maksa enam palumine!

Aga kui mina teda palun, ehk kuuleb ta seda enne-malt kui sinu palwet, ütles poeg.

Palu teda, anna ta käele suud ja palu teda filma wees meie wara mitte ära raisata ja ma hakaks sinu kaela ümber kinni, kui sa teda teise teele jõuaks saata. Paste palwe mõjub palju enam, kui wana inimeste, aga ära sa teda kuidagi naera ega pilka, selle eest hoitku sind Sumal; sest juba Piiblis näeme, mis õnnetust Hammi peale langes, kes oma isa naeris, kui ta märjusest üle jännu oli joonud.

Ma tahan hommen oma isat paluda, wiina maha jätta. Ehk peastan meie maja langemise.

Ann musutas oma poega ja ütles: Sumal õnnistagu sinu ettewõtmist.

Mihkel magas oma wäsimuse wälja. Teisel hommi-kul walutas pää ja ta tõi paranduseks weel eilsest üle-jäenud jätised ja läks turtfudes oma tööle.

Lõuna ajal istus ta mõttes aida ees. Päikene paistis sojaste, seal astus tema poeg ta ette, pani käed risti ja ütles: „Armas isa, hirmuga näen mina, et sa tihti nüüd enam wiina ja õlut jood kui sulle tarwis läheb. Sa teed oma terwiselle wiga ja meie jääme wäseks.

Rasi kassisaba alla, seda on sulle ema ette kõrutanud. Ei ema ole.

Pea suu poeg ja waata, kus so töö on, mitte enam sõnagi, ja ega mina Sumal ole, kelle ees sa ristis kätega seisjad.

Poeg tahtis weel midagi öelda, aga isa otsis witsa kimpu ja ütles: Rasi minema, ehk ma wõtan pea püksi mõetu.

Poeg põgenes oma teed ja isa tammus kõrtsi poole, kus ta mõne suu täie furja wandus ja oma korteri esimese pahanduse kautuseks alla neelas ja siis kõrtsi papale oma poja palwet ette luges, kes hirmitades ütles: „Mihkel on mees ja teab, mis ta teeb, ega sa ometigi oma lapselt ennast õpetada lase, nüüd tahab iga muna kanast targem olla, jooge minu poolt ka fõrd. Kõrtsmik walas klaasi täis ja mehed tühendasiwad hea sõbruse peale tühjaks.

Täna on küllalt, kõrtsmik, ütles Mihkel, palju minul teile wõlgu on, teeme täna arwu.

Sellega on aega küllalt, naeris kõrtsmik, teil on oma faks wikerkaardilist minu kapis, wõite weel edasi wõlgu saada. Külap sügise õiendame, toote mulle mõnd üleliigset toidu kraami ja asi on seletud, ega mina teile ülekohut hakka tegema. Soitke mu raha hästi, ütles Mihkel ja pööras kodu poole. Mis siin weel hoida on, naeris kawal kõrtsmik südames, on juba oma teed läinud, ma wiisin neid parem linna intressi peale, ja kui fõrd aru pidama saan ehk weel ühe juurde — ja ega Mihkel waene mees ole, ta teeb aga tempu, et nüüd fõrd selga pöörab, hommen ehk ülehommen on ta jälle siin ja weel parem mees kui täna. Tema ükji ei ole oma raha mitte otša teinud, aga tema head sõbrad aitawad hästi ja see

on minu õnn. Oles minu weel wiis niisugust meest olema, siis kaswaks mu raha lühikese ajaga hästi suureks ja ma annaks ferd selle pörgu angu teise mehe kätte ja elaks wagusalt omast waewaga forjatud kapitali intresfideft, aga nüüd pean ma weel kaua ootama.

Rikkaks tahan ma saada, aga enne peawad mitmed waejeks jäema, muidu ei lähe, ja mõisa nõuab wäga palju renti ja sellega on tegemist, et rent, leiba ja tagawara rahwa taskust wälja fiskuda, aga kes tõeste tahab, saab kõiki kätte. Mihkel aga nähti jugu järele mõtlejaks saama, ta ei lasunud kellelgile sõna, tegi jugu tööd, waatas oma maja korra järele jälle ja Ann rõõmustas juba südames, et ehk poja palwe isat aitanud õigele teele, aga tulewased päewad tõiwad seletust.

Üleaedne Jaak müüs härja ja hobuse ära ja nüüd mindi liifu jooma. Üks klaas teise järele kallati kõhtu, funni pää fihäs. Seal kogus küla rahwast hästi kõrtsi ja Mihkel ütles: Antke minu rehnungi peale neile kõigile! Hurraaa! — fihendas noor kui wana, Mihkel on mees, temast saab meile walla tallitaja! Mihkli pää fihäs ja ta laskis mõetu mõedu peale jagada, funni juba kõrtsmik feelama hakas, aga temal ei olnud arwu, üht head ja teist paremat jagas ta rahwale, funni igauks täitsa sooja pääga kodu poole puges ja Mihklit weeti kõrtsi taha kambri, wäsimust wälja puhkama.

Ann ja poeg nutfiwad kodu, maja õnni oli otjas. — Nõnda hullas Mihkel tulewase fewadeni, seal päris korraga kõrtsmik oma raha. Arw tehti ja Mihklil oli weel faks ferd nii palju maksja kui ta kõrtsmiku kätte hoida annud. Kellele pidi ehk tohtis ta oma häda kaewata, ta wiis wiimse kopiku majast salaja kõrtsi, aga wõlg ei jaanud fiiski tafa.

Chmatades leidis Ann ka rendi raha kadunud, feda ta waewaga forjanud. Ei aitanud mu nõu, kui ta waene läks mõisa ja andis teada, et ta mees fangeste jooma hakanud ja renti enam ei jõua maksja.

Mihkel tutsuti mõisa. Ta lubas maffa, aga kui aeg kätte tuli, polnud ühtegi tunna ja kõrtsmik oma wõla nõudmisega oli ka kaela peal. Anti kassu tema wara ära müüa ja talu teisele anda. Veel wirises Mihkel ühe aasta omas majas, aga siis löödi tema fraamikese juures kolku ja nuttes naene, poeg ja joonud isa pugesiwad uue peremehe sauna elama.

Weel aasta elas Mihkel, ja et teha enam tugewat toitu ei saanud, juri ta häkitselt ühel õhtul, kui küla-
mehed temale mõne topfi nappi oliwad annud.

Ann aga wõttis poja kaelast finni ja ütles isa matusel: Poeg waata, mis kurja wiin toob.

Poeg aga ütles: Ema ära nutta enam, ehk Sumal aitab meid veel jalale. Sina mõistad tööd teha ja mina tahan ka teha, ehk saad veel kord maja perenaiseks.

Ei poeg enam, mina olen wana ja lähen murega hauda. Küllarahwas aga ütles: Seda on ilma waewata raha jaak teinud. — Dargemad aga: seda on head sõbrad ja meie küla kõrts korda saatnud. Enne kui kõrtsid siin ei olnud, elas rikas rahuline rahwas külas, nüüd on nad kõik waejed, taplejad, naeste peksjad, joodikud ja lähewad wanad ja seda öelamast veel noored täieste hukka. Sumal peasta seda küla tema surma hallikast!

II.

Poja ja ema nõu.

Kase jaun seisis suure talu õue nurgas. Seda nime-
tas rahwas sellepärast nõnda, et juur kaht omad oksjad üle onnikese lautas. Wäike majakene ühe ainsama kamb-
riga ja seegi maaldse põrandaga. Ei olnud siin õiget ahju ei akant, ei majas tooli ega sängi. Puust pingi peal küürutas kahwatanud naesterahwas ja tallas woti rattast ja noore caline peisikene nikerdas puu lusikaid. Nüüd peame oma leiba nõnda orjama, enne olime juure

talu pidajad, ehk küll töö raske ja orjus tibe mõisale, saime ometigi läbi, aga wiin tõi õnnetust majasse ja wedas meie wäikse õnne kraawi. Isa läks hauda, ja jättis waesust meile järele. Nüüd peame libedaste jälle tööd tegema, et nälg sellegi onnikesse ei tule, aga raske on ta küllalt. Hommikü wara ja õhtu hilja pean mina woffi tallama ja linu ja willu wõerastelle ketrama, aga palju ei too see töö ometigi sisse. Suwel loodan, kui Sumal terwist annab, enam lõikussega teenida, aga juba nüüd olen selle peale kaks wakka kartulid, matt ernid ja sea liha wõtnud. Sinu tööst ei tule ka suurt wälja, näed ise, kui palju sa lusika ja luua tegemisega teenid. Minewal nädalal tegid sa kümme lusikat ja kakskümmend luuda ja said nende eest kuuskümmend kopikat, asi on ta ka, aga metsawaht ei luba enam hagu ja lusikapuid ei saa sina ka kuskiltki, kui neid weel ostma peame, siis ei teeni sina ühtigi.

See on tõsi, armas ema, metsawaht lubas mind mõisa wiia ja naha peale anda lasta, kui ma weel peaks tohtima hagu metsast tuua ja lusika puist ei ole juttugi „need wiinused sain weel peremehe heinamaalt, aga tema ei luba ka enam. Mis peame tegema? Ma tahaks hea meelega midagi teenida, aga kellega?

Tah nõnda elawad palju waest rahwast, tööd tahawad nemad teha, aga tööandjat ei ole kuskil, ütles ema.

Mina pean teist tööd ette wõtma, ehk teenin siis enam, ütles poeg.

Aga mis tööd? Puid rajuma oled ja nõrk, sulaseks minna ka, ükfinda karja loomade juurde kõlbab sina, aga senna oled sa peaaegu wana ja talwel iseäranis ei tarwita sind ükski!

Ta talwel on meie häda palju suurem, kui suwel, aga midagi pean mina ometigi tegema, kui ma wahin, ei tule iseenesest ühtegi sauna. Oh oleks isa weel talu edasi pidanud? Nüüd on minu hobune ja härg ka wõeraste käes, ega meie neid enam kätte ei saa.

Neid mitte enam, aga kui sina suuremaks kaswad ja raha teenid, siis ehk võid endale veel kord hobuse ja härja osta, aga sinna on veel aega, oled alles kolmeistkümmne aastane. Kaks ehk kolm aastat peame nüüd nõnda waevlema, kui mina veel elan. Suren ma ära, siis mata mind isa kõrva ja siis katsu, kuidas sa läbi saad, küll head inimesed su peale siis ehk halastavad, ja sind enese juurde võttavad, ehk käid wallas korda ja toidad oma pääd, üks päew ühe ja teine päew teise juures, ega sa nälga ometigi ei järe, aga walus on minul hawas seda näha, et sina tuulele tuustida ja tormile torvida jäed. Ole aga Sumala kartlik, küll Tema aitab, kus su meelgi ei mõtle.

Sa kõneled ikka surmast, aga mina arwan, et sa selle peale nüüd mõeldagi ei tohi. Mina kaswan meheks, teen tööd, korjan raha ja siis wõtan maja ning sina saad veel perenaeseks.

See on küll sõnades väga kerge walmis teha, aga mitte tegudes. Raha korjamine on väga raske meie sugustel ja maja saamine nüüdsel ajal veel rassem. Mõtle ometigi, et majas esite suur rent, orja palgad ja kõik maja kraam waja läheb ja see küsib palju raha. Kõige vähemalt peab sull mõni sada rubla olema, enne kui selle peale mõelda võid ja palju teenib siis sulane mees aastas ja iseäranis poisikene? Kümme rubla palka ei taha sulle esimeses aastas keegi anda, kui täis mees saad küll ehk wiiskümmend, aga sealt kulub oma jagu jälle ära. Sa näed, et raha kerge korjata ei ole. Mina ei ole minewase aastaga mitte wiiskümmend rublagi oma tööga teeninud, ehk küll iga tund raha orjasin, siiski tänu Sumalalle, oleme waeft wiisi läbi saanud.

Aga ma wõttan rikka naese, siis saan kohe raha ja wara, ütles poeg naerdes!

Arwad, et rikkas tüdruk sinule tuleb, ja kes on siis õeti rikkas? Üksinda mõni päris peremehe üksik tütar ja neil on ju, kui nemad sõrme pitkused, omad peig-

mehed, pealegi ei soowi mina sinule sugugi rikast naist, kui sa kord tema wõtjaks saad. Naese rikkus jäeb tema omanduseks ja ta wiiskab sulle seda kümme kord päewas ette, siis ehk oled weel waesem, kui waene. Ei poeg, otsi kärmid käsi ja waest last üks kord, aga jäta rikkad oma rikkuse juurde. — Sa nüüd oled sina weel wäga noor niisuguste asjade peale armama. Küll tuleb aeg, ja siis näed, kuidas rikkad tütarlapsed sinule selga pöörawad.

Ma naersin aga, armas ema, sest Reinu Hindrik wõttis rikka naese ja on nüüd peremees.

Reinu Hindrik oli ise ka rikka rahwa laps ja sellepärast sai ta rikka naese, aga seda sünnib wäga arwa. Waesid on tuhat korda enam kui rikkaid ja ma ütlen weel, rikas tüdruk ei lähe saunanaese pojale.

Uga mikspärast wõtawad mehed naesi, armas ema?

See on Sumalast nõnda loodud, et üks inimene peab teisele abiks olema.

Uga isa ei aidanud sind sugugi?

Isa aitas mind nii kaua küllalt, kui ta selget meelt pidas, aga kui wiin ta pää segaseks tegi, jäi kõik maha. Wiin, wiin teeb hirmsad kahju, oh et seda märjusest sugugi ei oleks! Mitte üksi meid ei ole ta puupaljaks riisunud, waid palju, wäga palju inimeisi igal pool. Poeg, kui sa suureks saad, hoiu tema eest weel kardetawamalt, kui tule eest, kui ussi nõelamise eest.

Sumal on sinu isat ära koristanud. Ta tegi hästi, sest tema elu oli waew ja wiletsus wiimises päewades. Meie õnn on temaga hauda langenud, meil ei ole ühtegi muretsejad enam. Kooli walitsus nõuab, et sa kooli pead minema, aga minul on otse wõimata sind senna saata. Oksjoni peal müüdi meie warandus ära: Pehmad, lambad, hobused, riided, ja tead, meil ei jäänud ühtegi enam majasse ja praegu oleme weel wõlgu. Oh Sumal, see oli põhjatu lõõk. Ma oleks häbi pärast maa alla pugunud, iga haamri lõõk, oli ka otsekui surma hoop minu südamele. Ma olen peale selle küll willu korja-

nud, aga kängast mitte veel saanud kududa, et sinule kuue jälle oleks wõinud saada ja kui sa kooli lähed, jäeb sinu wäikene teenistus järele, ma olen sind sellepärast otse kodu jätnud, sa lähed suuremaks ja õpid siis karmemast, sest lugeda oskad sina juba, wiis päätükki ka, aga kirjutust ja rehkendust oleks sulle ka waja.

Ma loeks hea meelega üht jutu raamatut, testamenti olen faks korda läbi lugenud ja laulu raamatu ka, aga mis epistlite ja laulude sees räägitakse, ei mõista mina. Ewangeliumid on minule väga armsad, ja laulu raamatus Jerusalemma linna ärarikumine. Ema, armas ema, kui mina jälle raha teenin, siis luba mulle üht juturaamatut osta.

Ara poeg juturaamatute peale raha kuulutama hakka, meie peame oma kõhu, kui ka riiete eest nüüd kõige suuremat hoolt kandma, ja ka muu maja tarwituse eest. Soואks meie jälle ühte lehma pidada, oleks meie elu juba palju parem. Nüüd peame kõik ostma ja see on väga raske. Peremees lubas mulle onnifehes lehmale aset, aga raha teda osta on väga raske saada, heinu ehk saaks juwel veel kahase teha. Ta isa majas oli meil alati piima ja wõid, aga nüüd väga arwa. Ema ostame lehma?

Täna wade sügise ei ole minul seda jõudu, ega ole mina ka heinu ega põllu põhku muretsenud, tulewase talwe peame piima ostma ja wõid ka, kui raha jõuame korjata, kui mitte, siis peame ilma mõlemata elama, aga raske saab meil küll olema.

Aga armas ema, läheme mõlemad orjama, siis saame peremehe käest head sööki.

Kes mind öieti orjaks wõtab, iga üks tahab noort tugewat kassja, mina olen wana, ega jõua enam tugewaste tööd teha. Siinamaani olen perenaene olnud ja teise orjamine on minule väga raske.

Mina lähen tulewal fewadel peremehele kuhu tahes, siis saan mina süüa ja riidet ja palka ka, ja annan ehk enam sinule, kui nüüd, aga sa jäed üksi päini kui puu-

tükk sauna, jäed ja haigeks, ei ole keegi sinu juures, ja mõid ära surra ja keegi ei näe sind. Meie elu on tõeste waesem kui waene.

Seda ma just sooviks, ütlen ma veel teist korda, et armas Sumal mind maa pealt ära kutsuks. Minul ei ole enam ühtegi rõõmu siin kurjas maailmas; waew aga ootab mind ja nii kaua, kui sina ehk oma jalge peale ennast jõuad toetada, olen mina wana tudi. Sa näed poeg, et mu elu parem ülewel taewas, kui maa peal on.

Poeg hakas kangeste nutma.

Mis sa nutad mu laps?

Miks ei pea ma nutma? Isa magab hauas, meie maja on mõõra kääs, minu hobune müüdi ära, meie kraam ka, waeses onnikeses pean ma nüüd waewaga leiba teenima ja sina tahad ka ära surra, miks ei pea mina nutma!

Mina tahan küll surra, aga ega surm enne tule, kui Sumal seda tahab.

Surm tuleb küll enne kui Sumal tahab. Mäe Viisu wiskas ennast jõkke, uputas ennast, kas Sumal seda ka tahtis?

Mäe Viisu ei olnud terwe meelega.

Viisu oli täitsa terwe meelega, tema tõi mulle mõnda korda kirikust saia, paitas mind ja ütles: kui ma pere-naeseks saan, siis toon sulle saia kofku. Ta oli pruut, aga tema peigmees jättis teda maha ja selle läbi sai Viisu nii kurwaks, et jõkke hüppas. Ta tema peigmees wõttis küll naese, aga õnne ei olnud temal sugugi, ta naene suri esimeses aastas ära.

Sumal nuhtles teda.

Ma ei tea ema, kes teda nuhtles, aga minu arwu järele ei olnud kumbgi surm Sumala tahtmine.

Poeg, ilma Sumala tahtmata ei lange juukse karwagi meie pää pealt, ütleb püha kiri.

Siis oli ka Jumala tahtmine, et isa joodikuks sai, et temale oksjoni tehti, et meie nüüd saunas elame, et meie waesed oleme, kõik on Jumala tahtmine.

Ja muidugi, kõik on Jumala tahtmine; ja meie ei tea mis Jumal oma tahtmisega inimestele näitab. Nästate järele esite saame seda mõni kord teada, ja mõni kord ei sugugi.

Ena, ja rääkisid enne koolist, mina lähets hea meelega kooli, aga mitte meie külakooli, waid kihelkonna kooli. Külakoolis käisin enne kaks talwe, aga kihelkonna koolis peab palju enam õpetatama. Ena, pane mind kihelkonna kooli?

Ma ei keelaks sind sugugi, aga kihelkonna koolis pead weel paremast riides olema, enam raamatuid ostma ja söök peab ka parem olema.

Kuule ma lähen õpetaja ehk kihelkonna koolmeistri juurde ja palun neid. Ena ma õpin seal ühe talwega enam, kui külakoolis kolme talwega.

Sa wõid oma õnne katsuda, aga arwan juba ette, et sind waest last tagasi lükatakse, sest kihelkonna koolis käiwad kõige rikkamate peremeeeste pojad ja sa pead ööd ja päewad seal olema.

Minu kodu ei ole ju kangel, ma tulen tihti kodu ja eks rikkad waesid ei awita.

Ära looda poeg rikaste awitamise peale! Ennem awitab waene, kui rikas. Waene tunneb waese häda, aga rikka süda on kiwine ja seda sellepärast, et ta waejust ei tunne.

Siis awitan mina iseennast, hommiku poole käin koolis ja õhtu poole ja õhtu teen kodu tööd, wõi palun koolmeistrit, et mulle midagi tööd annab, ja kui muidu ei lähe, siis kerjan leiba, aga edasi pean mina saama. Aitku mind siis Jumal ja kui Tema aitab, on aidatud. Ena ära muretse, meie näeme weel häid päewi.

Katju ja püüa poeg ja Jumal õnnistagu so tööd.

III.

Kooli pingil ja karjas maal.

Elle, mine waata, kes seal koputab? Käskis A. kihelkonna koolmeister oma abikaasat ja parandas laua ääres koolipoiste päästkirjutuse töösid ja pomises edasi: Mäe Märt on väga ilusa kirja, aga liig warase mõtetega töö teinud. Tema lendab kõrgemalle, kui ta siinwad ulatavad. Sa jah, nüüdne noorus loeb ajalehti, jutu raamatuid, armastuse lugusid, saab enne aegu küpsaks ja toob sellest wiljast juba kooli pingile palju ühes, aga kooli pind peab waimu harima, aga mitte kiimalust ja politikat kosutama, ma annan temale, ehk ta töö küll kõige parem on, alama numbri, kui Kalda Tõnule, kes enda tööd Sumala sõna põhja peale toetab.

Armas mees, kõõgis on üks poisikene waele riietega ja tahab sinuga kofku saada. Mina küsisin küll asja põhja, aga ta ei taha minule ühtegi wastata.

Käsi teda siia tulla.

Oh armas mees, ta teeb meie tua oma jalgega mustaks, tule parem kõõki.

Ma unustasin ära, et täna jugu porine ilm on, aga jah loe seda Mäe Märti tööd, on üsna naljakas, kui tugewaste wiineteistkümnne aastane pois mõtleb. Mull tuleb ette, kui oleks temal juba oma tua oma lüa ja ka armukese peale mõtted, aga mõni ilus kõnekään on siin leida.

Küll ma õhtu loen, aga praegu pean kangast katlas järele waatama, muidu ehk saab mõnest kohast plekiline ja see näeks riides väga inetu välja, õhtu, õhtu, on aega.

Tere, tere!

Ho mis head, pois, kuulda?

Tulin koolihärra palwele.

Mis sa siis tahad, leiba wõi tööd?

Mina tahan herra juurde kooli tulla.

Kust ja siis oled ja mis sinu nimi on?

Mina olen Kase saunast ja minu nimi on Nikolai.

Ah so, ja oled Mihkli poeg! Ma nägin sind isa matujel, Kalmu aias. Ja jah, ma mäletan, kahe nädala eest müüsid mulle wiis luuda. No ega ma selle wastu ei seisja, et sa kooli tuled, aga siin on ka omad raskused. Esite pead sina külakooli läbi käinud olema, teiseks maksab siin aastas 5 rubla kooli raha ja arvata wiie rubla eest kulub raamatuid, paberid ning nõnda edasi ära ja siis pead ka peaaegu aasta otja koolis olema, muidu ei maksa asi ühtegi.

Ma palun, ehk kooli härra võtab mind ilma kooli rahata, ükfinda talweks, ma tahan teile tööd teha nii palju kui teil tarvis on, sest minu emal ei ole kooli-raha mitte võimalik maksa ja suwest pean tööle minema.

Siis on sinuga waene lugu, ja tahaks hea meelega õppida, raha ei ole sinul, riided on sinul ka waesed ja raamatuid ei jõua sina ka osta ja meil ei ole kooli peal waeste lastele ka neid anda. Ma ei tea sinule ühtegi lubada.

Pai kooli härra, lubage mind ikka üheks talwekski, ma palun teiste poiste käest raamatuid õppimisele, aga ma saan paremast kirjutama, rehkendama õppida ja kuulen jügamamat õpetust, kui külakoolis, ja õhtu lähen ma koju magama.

Minu koolipoisid peawad kõiköö siin olema, sest töö hakab siin hommiku kell 6 ja lõpeb õhtu kell 9.

Siis võin ma ikka veel kodu minna, werst maad ei ole kaugel käia, ja ema tõuseb hommiku wäga wara ülesse.

Vaß ihn zum Pastor gehen (Mingu tema õpetaja juurde) ütles Ella.

Dort wird er recht abgewiesen (Seal saab ta dieti tagasi lükatut) ütles Saar.

Sinu asi on õige wilets. Teab su ema, et sa siin oled?

Ta teab küll, ta ütles, et ma oma õnne pean katsuma.

Ma ei wõi sulle täna veel otjust anda, aga räägi veel täna oma emaga ja tule hommen tagasi. Ma tahan sinu pärast nõuu pidada.

Empfange ihn gleich heute, du hast noch Raum genug (Wõtta teda veel täna wastu, sull on ruumi veel küllalt) ütles Ella.

Kuule Nikolai, ma wõttan sind ometigi kooli, aga selle tingimisega, et sa mulle abiks oled maja tallituses peale kooli. Külalaps siis raamatutega ka wantame, kuidagi läbi saab. Kas sull aga ka leiba on?

Eks meil ikka ole ka.

Mine siis kodu, räägi asja emale ja tule hommen kell seitse siia, ma tahan teha mis wõimalik.

Nikolai andis koolimeistri käele suud, abikaasale ka ja jooksis rõõmsa meelega kodu poole.

Mull on õige hea meel, et sa seda waest last kooli wõtsid, ta näitab terane poisiks olema. Kes teab kui suur mees temast veel saada wõib.

Ella sa oled pehme südamega, aga oma jagu muret toob ta kooli. Antku Sumal, et asi hästi läheb, aga tema isa on palju pattu teinud, et oma raha ja talu ära purjetas ja nüüd oma last peaaegu kerjama jättis.

Soodis waatab kust juu täie saab, temal ei ole enam naene ega laps, waid aga wiin armas.

Üht head toob ta ometegi kooli. Ma tahan nõuda, et kooliwalitsus raamatuid koolile ostab ja waeste eest ka kooli raha maksab, see ei ole suure kihelkonna peale ühtegi. Ehk antku mulle tükk maad, kuhu kartulidki wõiksin peale teha.

Külal kihelkonna konwent ehk annaks ja lubaks, aga sa tead, kus kohe wastu seistakse.

Ma tean, armas Ella, meie peame pea uut kohta otsima, õpetaja maja juurest puhub isesugune tuul meie elu majasse. Õpetaja ei ole minu tööga sugugi rahul, tahab palju enam usuõpetust ja vähem muud tööd, aga mina tahan kõiki ühel wiisil edasi ajada. Tühi teab,

tuida need studeritud mehed wiimaks nii üksluiliseks lähe-
wad. Ma ei jõua nende politikat mõista.

See politika puhub jälle nende pähe mõisateist. Kui rahwas kord kõik pärisperemeheks saab, siis lõpeb niisugune üksluine ja ühele poole hoidmine ja siis on ka kihelkonna koolmeistril kergem.

Enne läheme meie hauda! Õpetaja ja koolmeister peaks igal maal käsi käes käima, aga arwa on kohti, kus nad ühte noota weawad, ka Saksa maalgi on nemad mitmes kohas weri waendlase.

Kust see tuleb, armas mees?

Mina olen selle üle palju järele mõelnud ja omas südamas wiimaks otsuse teinud.

Ja see on? —

Tasa, tasa, ja tahad kaalu keskpaika seada.

Ja muidugi, kus kaepus tõuseb, on süüdi mõlemil pool.

Seda ütled küll sina, aga meie Sumala sõna kuul-
tajad ei arwa endal ühtegi süüd olema ja see teeb asja
õelamaks.

Iga poisikene ei peaks ka nende peale kiwa loopima,
aga jättame juttu katki, pean tallitusele minema.

Sah sull on õigus, mõtles Saar, iga poisikene ei
pea nende peale mitte kiwa loopima! waewaga on nemad
õppimise radal nii kaugele jõudnud, et kord kanslist
wõiwad maenitsusi pajatada. Muus on nende töö,
wana rahwast õigele teele juhutada, ehk parem öelda,
õiget teed nende silma ette sõnades maalida. Kas nad
selle järele teewad ehk teed käiwad, jäeb iga ühe oma
walitseda, minul oma õpetaja wastu ei jõe muud soowi
üle, kui et ta peaks minu enese wastu lahkem olema,
minuga nõuu kooli asjade üle pidama. Kui ma sellest
juttu teen, siis lõikab ta mu kõne katki ehk annab mõne
kõsja, ja see teeb mulle walu.

Teisel päewal tuli Nikolai kooli. Koolmeister wõttis
ta lahkestest wastu, pani teda teiste poistele ette ja palus
nende käest temale raamatuid õppimisele anda, seletas

maese poisi õnnetust lühidelt ja iga koolipois tundis armas-
tust omas südames Nikolai vastu. Tema käsi käis hästi.
Nikkamad koolipoisid antsiwad tihti temale head lõuna
sööki, raamatuid sai ta õppimiseks ja paberit, tinti, sulgi
kui ka jälle kõhu wara tihti koolmeistri käest, kellele ta
õhtu poole mõnda majatallitust aitas korrale seada, ja
ta õppis tulise hoolega, ning jõudis ühe talwega kau-
gemalle, kui mõni kolmega. Rewade kooli katsumise ajal,
oli koolmeister rahul, kooli katsuma rahul, ja kõige enam
Nikolai ise rahul. Ta julges peale kooli katsumise ennast
kirikumõisa karjapoisiks pakuda, ja sai wastu wõetud.

Tema rõõm oli selle üle otjata suur. Nüüd wõis
ta ka suwel edasi õppida. Lõuna wahel käis ta kool-
meistri juures, palus uusi raamatuid ehk otjust mõne
asja üle, kus ta jagu ise ei saanud ja karja juures uuris
ta edasi. Sügisel wiis ta oma palga emale ja õpetaja
proua lisas omalt poolt mõnda juurde, iseäranis riide
kraami, mis Kase sauna otse Jõulu rõõmu tõi. Deine
talw tegi ta niisama kooli põllul tööd ja käis jälle suwel
karjas. Aga see suwi sai tema tulewase elule õieti tähtjaks.

Ühel wäga ilusal suwisel päewal hoidis ta karja-
maal oma elajaid ja luges siin juures Jannseni sõnu-
metooja raamatut. Korraga helises ilus laulu heal
tema kõrwu.

Kui üksi metsas laulan ma

Ehk kooris teiste lastega,

Siis hüppab süda rõõmuga

Mu auu-kroon oled Gestimaa!

See on iseäraline sõna lause, wist laulja enda riimi-
tut, aga kes see kõdrutaja ometegi on?

Nikolai astus laulja poole ja nägi põesaste wahelt
noore tütarlapse kuingaste otjast marju noppimast. Palja
jalu ja palja pääga, aga punased palged, ilus nagu tõm-
basiwad teda nõiduse kombel neiule ligemalle.

Laula weel edasi, palus ta wärisewa healega. Neiu
aga waatas lahke finiiste filmaga ta otja ja wastas nae-

ratates: Igal laulul on oma tund. Mina ei mõista enam edasi laulda ja oleks ma teadnud, et mõni inimene mind kuuleb, poleks ma suudki lahti teinud; pealegi on minu heal veel väga wacne, ma laulan seal, kus keegi mind ei kuule.

Kust talust ja oled?

Igal inimesel ei ole talu. Mõned peawad ka saunas elama, ja mis see sinule korda läheb, kelle talust ehk saunast mina olen, juhata kus enam marju on?

Küüsi juu peale ei võelda löödama, sellepärast julgemin ka sinult küsida. Marju on siit sugu eemalle õige palju, aga kui minule ütled, kus ja elad, tahan sulle neid näidata ja kui sulle neid ehk hädaste tarwis läheb, ka noppida aidata.

Tarwis läheb neid minule küllalt, sest ma teenin nendega omale talweks soojad kingad ja rätiku. Ütle Nikolai, kus neid saada on?

Sa tunned mind otse nime pidi, aga sind ei tunne mina mitte.

Õpetaja peret tunneb iga laps kihelkonnas ja sind ka, külakoolis nägid mind mõni kord, aga nüüd oled ära unustanud, oled ju kihelkonna koolipois ja õpetaja tarjus, sellega pulga kõrgem aga wist mitte uhem.

Sa oled wist kuusiku sauna Maie tütar?

Ja muidugi. Kas ja ei mäleta, kui ma sind lume peal kord külakoolis trullisin? Olen küll sinust kaks aastat noorem, aga siis ei olnud jüll jõudu ühtegi.

Nüüd ma mäletan, Salme on su nimi ja sell ajal olin ma hoopis kõhn, tuul wõis mind ümber lükata, aga eks ma nüüd hoopis tugewamaks ei ole kosunud.

Mis wiga õpetaja juures kosuda, piima küllalt, leiba ja wõid ka, liha omal ajal, jüll on iga päew jõulud.

Tänu Sumalale, sõõgist ei ole puudu, ja ema saab mõni kord ka abi. Ma tänan tõeste Sumalat, kes mind niisuguse kohale juhatas, aga kõige magusam maitseb veel waimu leib; sõõmata loeks ma raamatuid.

Seda ja ka ju võid. On sull ju praegu üks käes. Mina aga ei saa kuskiltki neid lugeda, pean tööd tegema, orjama, teenima, korjama. Aga näita hea pois! marja põldu, ma tahan veel täna neid kiriku mõisa wiia, täna on seal võerad ja ma saan head raha.

Mita minul elajaid senna poole ajada, küll ma sulle siis jälle aitan, pea toobid täis korjata.

Kui wälk jooksis Salme kasku täitma ja mõne minuti järele korjasiwad noored hinged karmeste marju.

Nüüd on toobid täis. Tuhat tänu sinule, otse kohe jooksen nüüd kirikumõisa proua juurde ja saan wist 20 kopikut. Oh seda õnne ja siis toon sinu jau sinule.

Pea Salme kõik endale, maksu pärast ei aitnud mina sind mitte, waid su laulu pärast.

Ma laulan sulle teine kord veel, aga täna ei ole enam aega. Salme andis kätt ja kadus põesadesse, kaugele kuuldi aga:

„Waene tunneb waele häda,
Rikkal külm on tihti süda
Wirgad käd on waele rikkus,
Rikka waeus raha ahnus.

Mull on Jumal laulu annud,
Südant lilled ilustanud,
Taewas luule lõngad loonud,
Oma ellalt kosutanud.

Sest ma lõõrin lõuga,
Kukkum kau linnuga,
Paju puhma rästaga,
Ditsi linnu lauluga.

Kase puu all seisis Nikolai, raamat kukus rohu peale, filmad waatasiwad taewa poole, käd seisiwad risti, uuled liikusiwad tasakesi, waim tegi nägemata tööd. Süda aga oli esimest korda haawatut, Salme heal tungis temast läbi ja kõlas iga filma pilk kord haleda, kord rõõmulise mõnuga. Salme, Salme, tahtis ta hüüda, Salme, tule ja laula mulle veel kord oma lugu, ma tunnen küll

mõnda laulu wiisi, olen mõnda healt tähele pannud, aga Salme heal jäeb igaweste mu sisse helisema, wiimne jüdame were lõõk loob ka Salme laulule wiimast lahkimise tundi. Näen ma und karjas maal, kuulen ma taewaliste laulu kõla. Ei, ei, Salme oli siin, aga ta kadus jälle!

Tänasest päewasest saadik seisib Salme Nikolai waimu peeglis. Ta püüdis teda unustada, kautada, enesest ära wistata. Mõni päew läks ka ilma Salmeta mööda, aga siis astus ta elawamalt ette, ilusamalt kõlasiwad sõnad, ta soowis weel kord Salme näha, aga talw külwas lund, külm ehitab sildasid, päike peitis omad kiired Amariku hõlma alla, Salme aga wist oma onnikese!

Koolmeister Saar soowis oma waimu kasu poisile koolitajaks saada ja waimu põllu nooruse juures, kündma hakata, aga selle peale ei wõinud Nikolai mõeldagi. Tupp ennast tolmu kambri wangi panna, lastega wihastada, ei see läinud korda. Nikolai tahtis looduse auus ilus, karastawas õhus omad päewad õhtu saata; seepärast tänas ta wäga soowimise eest ja ütles weel: Kui Sumal aitab, ei pea waiwaline külw, auus kooli härra, mitte ilma lõikuse rõõmuga mööda minema. Wiimast talwe waewan weel teid ja siis antku Sumal minule head õnne, ilma kellela kõik inimese töö asjate on.

Nikolai lõpetas kooli põllu kündmist, äestas teda hästi filedaks ja palus taimedelle Taewa isa õnnistust.

Ema Ann rõõmustas otjata, kui igal pool kõneldi: Kase jauna Nikolai olla tark pois ja saada wist tulewikus head koshu, teenistust ja nõnda edasi leiba ja leiwa kõrwaft küllalt leidma.

IV.

Esimene elu raskus rõhub rinda!

Ema, armas ema, ma olen tänase päewaga kihelkonna kooli läbi teinud, nüüd wõin oma leiba paremast teenida!

Hüüdis Nikolai juba eemalt oma kaaptübarat tuule käes kõigu tades. Tänu Sumalalle, kes termuse ja mõistuse andis tännu koolmeistrile, et mind rahata kooli vastu wõttis tännu õpetajale, et mind kaks juwe karjas käia lastis head palka maksis, tännu tema prauale, kes mind riiete pool aitas, aga suur tännu ka sinule, armas ema, sina oled wäsimata tööd teinud, et mind aidata. Nüüd olen suurel mudast wäljas, ehk aitab armas Sumal nüüd mäe otsi oma leiwale, et ka sulle wõin su wanade päewade feel kergitust tuua.

Ära rõõmuista enne aega. Nüüd alles algab su elu raske, waew ja mure. Nüüd oled sa noor, hõiskad ja laulad noore ea lustil, aga iga päewaga litjub elu enam koormat so hõladelles. Snnis, kui sa teda rõõmuga kanda jõuad ja kui Sumal oma õnnistawad kätt su peale paneb, aga hoitku Tema sind raske riisti alla langemast. Mitmed on tantfides ja karates elu alustanud ja nuttes ja leinates lõpetanud, mitmed jälle waewas ja ahastuses noore ea päewad alustanud, aga rõõmuga wana päewades elanud, mõnedel paistab aga päike terve elu läbi ja mõnel sadab räätsakat esimesest tunnist wiimse südame tufsumiseni.

Ma näen, armas ema, et sa tulewikusse wäga musta prilli läbi waatat. Mina lähen nüüd raha korjama tööle, sest ma olen 16 aastat wana ja pean oma jõudu ja käsi kaunistama, et ma tulewikus wõiks hädata elada ja sind ka aidata, see on mu pää mõtte täna, ja iga päew tunni ma sellega otsale jõuan.

Kelle juurde tahat sina siis tööd õppima minna?

Mina arwan kõige paremaks ühe päris peremehe juurde minna, sest need maksawad head palka ja teewad ka kõige paremast oma maja juures tööd.

Katsu oma õnne, aga ma arwan juba ette, et see aasta hiljaks oled jäänud, neil on juba kõik orjad käes, ja sind ei taha heaga keegi wõtta, et sa kihelkonna koolis käisid, sest peremehed mõtlewad, et sealt laisklejad wälja tulewad.

Aga pärisperemeeSte hulgas on juba palju, kes ise ka koolis on käinud.

Olgu küll, aga needki wõtawad parem üsna puhtast koolitamataid, ehk külakooli õpetusega. Õpetaja karja ei wõeta sind ka enam, jenna oled sa wana ja temal on ju karjusse abiline.

Senna ma ei tahtnud enam minna, waid parem nüüd tööle.

Jah tööle, kui sa seda saad, aga meie päewad lähewad ka selle poolt kardetawamaks, töö otsijaid on palju aga tööandjaid wähe ja iga üks hoiab oma head kohta kinni.

Ma tahan weel täna õhtu kohta kuulama minna, kõrtsi juurde tulewad peremehed kofku ja seal tahan nendelt järele küsida.

Ea wõid minna, aga — aga — sa tuled ilma kohata tagasi.

Nikolai läks õhtu eel kõrtsi juurde. Siin oliwad mõned jooma mehed koos, aga ei ühte pärisperemeeSt. Ta kuulas, kas kellegil peaks tööpoissi waja olema, aga keegi ei teadnud ühtegi wastata, ütsinda kõrtsmik hirwitask: Kas kihelkonna kooli noorisand tahab julaseks minna? Neist saawad ju ümber ilma hullujad.

Minust ei ja mitte hulluja, wastas Nikolai, mina tahan tööd teha ja waewaga leiba teenida.

See on tõsi, seda teed astu edasi, ütles üks wana mees, aga see aasta on igal ühel juba pere ära kaubeldud, ja oled hiljaks jäänud.

Raske südamega keeras Nikolai kodu poole ja mõtles, kellele ta ennast wallas ehk kihelkonnas pattuda wõiks. Wiimne nõu jäi: Ma tahan pühapäew kiriku juures ennast julaseks pattuda, seal istuwad ju kõik pärisperemehed koos. Murega läks ta magama. Ta palus taewa isad juhatajaks ja Temalt kohta ja leiba. Unes nägi ta ennast haljal rohu maal, aga koerad tütsi siwad ta kallale ja tahtsiwad teda hammustada, aga üks ingel tuli ja pekkis neid eemalle.

Pühapäew läks ta wara kiriku juurde, sai siin mitme pärisperemehega kokku, palus kohta, aga iga üks kahetseas, et temal juba oma jagu orjastid olla. Üks rentperemees tahtis teda saada, aga jenna ei julgenud tema minna, et peremees waene, toit kõhna ja paljalt wiis rubla aastas palka pakkus.

Rahutumalt istus ta kirikus, nuttes läks ta kodu.

Eks ma õelnud, ütles ema, et kohad kerged saada ei ole.

Mina annan nõuu otse minu juurde kodu jäeda, suwel käime päewiti tööl, teeme heina ja sügise ostame lehma, sest ma olen jõudnud selle tarbiks mõne rubla juba korjata ja kui inimesed näewad, et sa tööd teha tahad ja jõuad, saawad nemad sind ennemalt omale sulaseks kutsuma. Sa oled ränga tööle veel väga nõrk.

Mures ja väga mures istus Nikolai suure kase all, mattis oma silmnägu kasuka hõlma ja nuttis kibedaste. Ema oli täna sugu külasse läinud, wist uut tööd otsima. Maha jäetud kõigist, kui põlgtud tundis ta ennast. Korraga seisis Salme nägu Nikolai waimu silmis. Tah Salme, ka sina oled waene laps, aga lustilik olet woollab su riinas, mind aga murrab noores eas juba mure muru pinnal. Aga mis aitab ta ometigi? Mitte ühtegi, kas meie hommikust õhtuni kiskendame, ei tule abi siiski, kui Jumal õnne ei anna. Ma tahan parem wagu si elada, ehk tuleb õnn, kust mu meelgi ei mõtle.

Kes otsib see leiab! Ma pean veel kohta otsima, ehk leiab veel. Rent peremehele ma aga ei lähe, sest neil on veel kõigil teurjus kaelas ja mõisa põllule kurbja kasu alla ei kanna mu waim minna, enne nälgin ema juures.

Ema tuli kodu, pani kompsu willu tua nurka ja ütles: Poeg, sain jälle tööd kahets nädalaks, aga ma kuulsin, et Seljaotsa Tiidul ehk veel inimest waja olla, ta on ka oma koha pidaja.

Selja otsa Tiit on tubli põllumees. Ema, ma lähen hommen päew tema juurde, ta elab 5 wersta kaugel.

Mine, kui Jumal tahab, siis juhatab ta pea kohta.

Teine päew astus Nikolai wara hommiku teele. Tee wedas Kuusiku saunast mööda.

Süda wärises sees. Kui Salme sauna ukse peal peaks istuma ehk minul wastu tulema, mõtles tema, ma ei tea kuidas ma teda peaks teretama. Seal paistab juba kuusede tagast saun. Süda peksis veel tugewamast.

Sauna juures jäi Nikolai wägise seisma. Kas pean siiese astuma? Aga nad küsiwad, mis mina otsin, ja mull ei ole ühtegi wastust. Korraga kõlas saunast:

"Drja ikkes õhtas pinda

Laia, püha isa maal

Aleksander kästis hinda

Maksta kauba teede naal.

Udu kadus, päike paistis,

Prii metsa luha peal,

Baba rahwas tööle rändas,

Cesti põllu heina maal.

Astu tuppa, mõttes sõber

Näita südant riivita;

Ara karda wirt kui põder

Lilled sind ei hirmuta;

Otsi omal põllu lappi,

Puista seemet wabast käest,

Rutsu roosi nuppu appi,

Siis kõik õitseb taewa wäest!

See on Salme heal, need on Salme sõnad, wist on ta ise laulu riiminud, aga kes on tema sõber, keda ta südames igatseb? Mina wist mitte, aga ma pean teda nägema, pean tema laulu veel kuulma. Ma astun siiese teed küsima, kes teab, kas ta mind tunneb?

"Rutsu roosi nuppa api,

Siis kõik õitseb taewa wäest!

Tere, tere! Jõudu töötegijatele!

Tere jumaline, wastasiwad kaks naesterahwa healt.

Salme kargas püsti, tõmbas wäikse järi (pent) abju juu eest ja ütles lasteste: Jõtu sinna peale.

Ärge pange pahaks, et teid fenal laulul tülitan, aga ma tahtsin teed küsida.

Kuhu poole? küsis Salme.

Selja otsa Tiidule!

Senna lähewad siit kaks teed, üks läbi kuusiku, on werst maad ja teine ümber wäljade ja siis saab jenna pea kaks, ehk enamgi wersta, aga ma wiin teid õige teerada peale, siis olete pea seal ja mööda metsa on tuhat kord ilusam kõndida kui mööda porist wälja.

Kes see noormees õieti on? küsis Salme ema.

See on Kase sauna Nikolai.

Ah soo, wõi Kase sauna Nikolai. No istu siis sugu jalgu puhkama. Mis ema kodu teeb?

Mis ta teeb, eks jedasama tööd, mis teiegi. Mis meil waestel muud teha on.

Ega teie waesed ole, teil on ehk weel wana maja pärandust.

Meil ei jäenud ühtegi peale oksjoni järele, kui need riided, mis seljas oliwad.

Hirmus oli see rõõwimine küll. No ega kõrtsmiku elu päewad weel õhtus ole, tema pani sinu isa naha.

Aga ema, kuidas sa Nikolaile sina ütled, ta on ju koolitut mees, urises Salme punastades.

See koolitamine ei aita weel suurt ühtegi. Nüüd tuleb õige kool. Kas lähed nüüd teenima, wõi on ehk kirjutuse koht:

Otsin praegust kohta ja tahtsin Tiidule kuulama minna.

Tiidul on hea koht, kui sa jenna saad, siis oled sa õiges pesas. Siit oskab wäga heast põldu harida ja talwel weel muud tööd teha. Wisk pead sa seal olema, aga kui sa seal mõne aasta orjad, oled sa tubli mees, wõid siis kohta igal pool saada, sest Siit maksab head palka. Katsu et sa jenna saad, minu pärast orja esimene aasta ilma palgata, ütles Salme ema. Meie täime seal suwel tihti tööl, lõikamas ja heina tegemas.

Ma oleks Salmet ka jenna soowinut, aga ta on veel noor, aga seal majas õpiwad rahwas tööle, puhtuselle, wiskuselle, ja kõige hea asjale. On tüdrukut seal paar aastat orjuses, koha wiiafs nad mehele ja veel peremehed tulewad järele ja mitu sulast on sealt endale juba päriskohad ostanud.

Kui teie Tiidule saate, seal kaua orjate, siis ostate ka päris koha, ütles Salme ja waatas ijesuguste filmega Nikolai otja.

Seda teab Jumal, peaks ma aga hea koha leidma, — aga nüüd pean minekut tegema.

Küll Salme wõtab rāti ümber ja näitab teed.

Jumalaga!

Jumal kaasa, head õnne! Kui tagasi tuled, astu sisse, meie tahame ka kuulda, kuidas su teekäik korda läks; Salme räägib tihti sinust, sest ajast, kui sa temale marju aitasid noppida.

Ma pean teiega wau maad ühes tulema ja õiget teerada näitama, siis enam teie ei effi, aga Teie olete pitkaks weninud.

Olen oma jau kaswanud. Mull oliwad head päewad kiriku farjas ja talwel koolis, aga nüüd tuleb tugew töö.

Urge tööd kartke, mina teen teda hea meelega ja Tiidul on ilus koht, iseäranis tema õunapuu aid. Kui kord oma peremehes saate, siis ehitage ka niisugune. Seal on kui paradüis.

Kas Tiit kuri mees on?

Dema on wäga lahke inimene ja seda parem veel perenaene. Kui ma jenna lähen, siis annab ta mulle ikka süüa, silidab mu pääd ja ütleb. Sinust saab veel kord päris perenaene.

Kas neil lapsi ka on?

Üks poeg ja üks tütar, aga need on linnas koolis, ega need enam maale tööle tule. Waatke, see tee wiib otse Tiidu õue ja nüüd jumalaga, head teed, aga tulge meile tagasi tulles sisse!

Täna südamest, Nikolai tahtis veel midagi juurde lisada, aga juba Salme jooksis kui noor hirm kodu poole, tee peal laulis ta:

„Otši, otši orudelta,
Mäe kingu warjudelta,
Mustikmarju leiad põesas
Maasik magab päikesella,
Babarn wõsu keskeella
Nlus õis on roosi puhmas.

Imeline neitsikene, mõtles Nikolai, temal on iga samm peal uus laul ja uus salm. Kes teab, kust ta need salmid kõik kokku on korjanud ja need wiisid õppinud, aga kennast kõlawad nad mulle südamesse.

Ta astus rutulisel sammul maja poole. Tiit lõhkus tua ees puid, perenaene peskis piima pütti, õue oli kena ja puhas maja eemalt kaunis näha.

Peale teretamise ütles Nikolai.

Minu ema saatis mind teile, peate poisi töösse tahtma, kas ei kõlbaks mina selle peale?

Kus ja enne oled tööd teinud? küsis Tiit.

Ei veel kufagil. Olin ema juures, käisin talwel kihelkonna koolis ja kaks aastat õpetajal karjas.

Ah soo, oled ju Kase Anu poeg. Minul on küll waja, aga mis palgaks tahad.

Kes teab, mis peremees lubab?

Mina ei anna esimesel aastal palju. Oled wirt ja saad igast tööst aru ja otsa peale, siis ei keela mina ka palka.

Nikolai süda hüppas rõõmu wäraft. Siia ma jäen, kas wõi ilma palgata, mõtles rema.

Tiit aga ütles: Oled jugu koolitut poiss, luban sulle esimeses aastas 10 rubla ja riide. Tahad sa sellega tulla, siis teeme kaupa. Siin on juba mitu käinud, aga iffa wäga minu meele wastu. Sull näitse tulised filmad peas keerlema ja need näewad ka käte peale waa-tada. Mull on find enam kodu ümber kui põllule waja.

Sinu töö saab enamast õunapuu aidas, mesi linnude juures, wilja aias ja nõnda edasi olema. Raske ei ole ta kehale sugugi, aga tarvitab oma jagu osavust.

Täna wäga, ma tahan teie tahtmist igal pool täita püüda, palun mind igal pool juhatada.

See on kena, läheme tupp ja kirjutame kontrakti, siis, oled sina ja mina kindel. Neljapäeval on Süripäew, siis too oma kraamikene siia ja alusta tööd. Rahetsema ei saa sa seda eladeski.

Tuas tehti kontrakt walmis, üks rubla täeraha, perenaene andis kõhutäie süüa ja Nikolai sammus rõõmsas meeles kodu poole.

Kuuse sauna astus ta sisse ja kuulutas oma õnne.

Salme läks kui wähe punaseks, ema aga ütles:

Sind on Sumal ise saatnud. Mõne aasta pärast oled oma peremees, ja õnnelik see neitsi, kellele oma täht pakud.

Need on weel warased mõtted. Sumalaga, ma pean emale rõõmu sõnumid kuulutama.

Wii palju terwisid minu poolt!

Minu poolt ka, lisas Salme jenna kõrwa.

Nikolai lendas tuule tiiwul kodu poole.

Salme aga hakkas ema kaela kinni ja ütles: Armas ema, mu süda tussub kangeste, Nikolai saab Tiidule!

Mis sull kergel nüüd wiga on? Sa poeks wist Nikolai põue, ära ometi nõnda edew ole. Tema ometigi sinu peale ei waata.

Waatab ta ehk mitte, aga mu süda on wäga rõõmus, kui waesed halja otja peale juhtuwad. Ema mu süda tantsib sees. Ta jooksis õue ja otse kuusikuuse; siin langes Salme puu alla põlwile, tänas Taewa isat ja ütles: Kui see sinu tahtmine on, siis ära mulle teist meest maa peal — — — aga mis ma ometigi mõtlen. Tõsiselt läks ta nägu. Tee Sumal, kuidas Sa tunned, siin templis olen ma Sind teeninud, siin oled mu palwed kuulnud. Ta laulis:

Kõik teeb hästi Sumal

Ennast annan temal j. n. e.

Ka Anu tänas Sumalat, aga kurptus nähti ometigi ta näul ja ta ütles: Nüüd jäen veel enam üksi.

Kuule, ma annan sulle head nõu, armas ema. Mine Kuuse sauna elama, ma arwan, et need sind oma juurde võtavad, siis ei ole sa üksi, Salme ja tema ema on head inimesed. Pidage seal kahe peale üks lehm, ruumi on neil küllalt, oled minu ligi, ma tulen sind iga pühapäew kord vaatama. Eks ole hea nõu?

Vaita ei ole ta sugugi, aga kes teab, mis Kuuse sauna rahvas fenna juurde ütleb.

Ma arwan juba ette, et teie hästi kaupa saate, neil on ometigi palju suurem ja laud põrandaga kamber. Kelle saun ta õieti on?

See ei ole kellegi omandus, waid nende päris pärandus. Neil on sugu maad ka seal juures. Mõisa härra kinkis seda sauna neile, sest Salme ema teenis kaua mõisas, sai aidamehele, aga ta suri ära, Salme oli siis kolme aastane ja peale selle elavad nüüd seal. Raha ei ole neil wist mitte, aga Wiin on tuline töö inimene ja armastab wäga puhtust.

Nende maja oli ka wäga puhas, ma ei pannud tähele, wist on neil korskuga ahigi.

Ma seda ei tea, aga ma wõin ometigi korteri järele küsida. Mõned rääkiwad, et Salme ei peagi aidamehe tütar olema, no kes seda kõik teab. Sumal näeb salajamad tööd ja mõistab kord kohut, aga meie inimesed teeme kord fenna tule, kus wesi woolab.

Wiin Salme on aga wäga suur laulu lind, ta kõõrutab ühte puhku!

Seda on Wiin ise veel enam, tema käest on tütar neid laulusid õppinud, sest tema mõistab neid sadade wiisi, wõi loob ta neid omast pääst, aga tihti on wiis ja sõnad wäga ilusad.

Ma tahan ka neid paluda, et find oma juurde wõt-
taksiwad.

Ära feda poeg tee, küll meie Wiinga selle üle rää-
gime, tema on minuga enne wanast wäga sõber, aga
nüüd elame kaugel ja ei puudu enam kofku. Sumal
antku aga oma õnne meile, igaw on küll üksi elada, ja
kole õõsil magada.

V.

Töö on tubli kasutooja.

See on wäga kiiduwäärt, et ja täna fiia tulid, ütles
Tiit Mikolaile. Täna on pool püha, sea oma riided
korra peale, perenaene annab sulle tööriided ja homme
alustame asjaga.

Minu maja enam wabrik, kui põllu töö maja, igal
ajal on tööd küllalt ja selle järele ka teenistus, ja wõid
ka fugu era raha teenida, kui ja aga wirt oled. Endine
poiss teenis aastas enam kõrwalt, kui ta palka sai ja
feda ei feela mina ka sinule. Kuida ma juba ütlesin,
on sinu töö enam kodu ümber õunapuu- ja wilja aias.
Õunapuu aias pead sina kõik puud puhastama, sõnnikut
nende juurte peale kandma, kui kuiw aeg, õelitsamise- ja
peale selle aja neid kastma, marjapuid rohust puhastama,
aia wilja peenratel ka tööd tegema ja mesilindude järele
pereheitmise ajal waatama. Peale sinu palga saad sina
weel ühe õunapuu. Mis ta aastas kannab, saad omale;
kats põesast marja warfi, ühe peenra, seina wõid peale
külwada, mis tahad, ja ühe mesipuu esimese pere, feda
ja sügise ära wõid wõtta ehk ka üle aasta jätta. Need
annan ma sulle sellepärast, et ja rõõmuga oma tööd
teed ja kui Sumal õnnistab, kannawad need tööd head
intressi.

Iga hommiku kell 6 alustab su töö ja lõpeb õhtu
päewa looja minekuga. Muidugi teada, ei kustuta ja

tuld, waid teed aega mööda ja hästi. Esite pean palju find õpetama, aga küll sa pea sellega walmis saad. Ma ütlen sulle ette ära, kui sa hästi tähele paned, wirt oled, oma raha kokku hoiad, siis wõid mõne aasta pärast oma jalale saada, ja oma põllu peal nõndasama elada kui mina siin, sest waata, kõik mis sa siin näed, on Sumala abiga minu omandus, üksinda maa kasjasse maksan sugu ja kroonu ja walla maksud. Põld ei anna mitte täit elu jõudu, kus üksinda ruffid, odre, kaeru, linu j. n. e. külwame ja nende peale loodame, waid kõrwalised tööd annawad sedasama jagu. Rahju, et meie põllumehed neid weel õieti ei mõista auu sees pidada. — Aga teise sõnaga ka öelda, kui kõik seda wiisi oma talu hakaswad pidama, siis poleks jälle ühelgi õiget leiba.

Aga miks pärast mitte? küsis Nikolai.

Siis teeb iga üks oma tarwituseks ja teise käest ei osta keegi, aga nüüd ostetakse minu töö hea hinnaga ära.

See wõib küll tõsi olla.

See on tõsi, kus palju ühe töö meistrid, on see töö odaw, kus wähe, on ta kallis.

Tule ma näitan sulle su tulewast pea töö platsi.

Mõlemad astusiwad õunapuud aida.

Nikolai tegi suured silmad, ja süda hakkas wärisema, suur aid, siin wõis raske töö teda oodata, siin kõik korras pidada, tarwitas enam kui ühe mehe jõuu.

Siit märkas seda ja hakkas suure healega naerma. Sa wärised töö ees? Tantsi parem, siin on tööd, on aga ka puhkamise aega, ja küll sa näed, et ta su üle jõuu sugugi ei käi, mängu asi saab ta sulle olema, laisele on aga magamine wiimaks ka raske. — Sind ehk ehmataw puude kastmine ja wee wedamine, see on wäga kerge tallitus, waata tiigi juures on pump ja kahe rattaga wee waat, pumbast lüüakse wesi waati ja faks inimest tõmbawad fergelt teda õunapuude juurde, kus siis kraani lahti keerad ja kastad. Wee wedu juurde tulen kas

ise sulle appi, ehk saadan tugewa sulase. Aga mis ma palju seletan, küll tulewased päewad seda sinule ise selgeks teewad. Müüd näitas Tiit weel mesipuid, umala aida, aia wilja platsi ja lisas juurde: Peiba saad head kõhule, tööd teha karastuseks, magamist tema kosutuseks ja peale peremehe elu õpetust.

Ma palun, ütles Nikolai, kui ma mitte iga kord tööd õieti pole teinud, minuga mitte kurjaste tõrelda, ega mind ehk kohe ära ajada.

Mis peale sina mõtled? Sinu töö saab nõnda sisse seatut, et sa kõrwale ei eksigi ja tõrelemist ei saa ja ka kuulda, aga käskimist küllalt.

Sga püha päew on sinul prii, ükfinda kui mesilinnud peresid annawad, pead nende juures abiks olema, see on mitte iga püha päewal, waid kõige libedamal ajal ja see tuurib arwata neli püha päewa aastas.

Minu soow on, et sa muidu püha päewal kirikusse lähed, homniku poole wõid hästi puhata, õhtu poole ka, ehk ka mõnel omal tutwal, ema juures ehk mujal aega lõbusalt wiita, aga mitte kõrtsis, jenna ei luba mina ühte pere liiget, ega lähe ka ise.

Ma tahan teie tahtmist igal pool katsuda täita, ütles Nikolai.

See on õige mõtte, tahtmist peab tööle olema, siis lähed ta korda, kellel seda ei ole, jäeb igal poole kängu.

Perenaene andis Nikolaile töö riided, mis õige heas korras seisiwad ja lõbusas juttu ajades, kui ka raamatu lugemisega lõpis esimene päew Tiidu juures.

Teisel päewal alustas töö. Tiit näitis kõik hoolega ette ära, käskis pitkamisi, aga hoolega täita ja peagi tundis Nikolai, et raskust sugugi ette ei tulnud, waid aga kätte wõrkust ja tähele panekut.

Ta puhastas õunapuid sammelsest, lõikas kuiwi offe wälja, sidus haigid kohtasid selleks tehtut plaastriga

finni — Tiit õpetas teda poofima, okolirima n. n. e. ja pea mõistis Nikolai asja korralikult ajada.

Kõige enam rõõmu tegi temale, kui ta õunapuu täies õilme ehtes läikis, see andis tulevikule palga lootust.

Mõni kord aga tarwitas Tiit teda ka põllu töö juurde ja heina ajal heina koristamas. Nikolai tegi hoolsaste ja nurisemata kõik töö ja sai pere wanematest armastud ja auustut.

Rõnda läks juuri mööda ja sügise tuli kätte.

Nikolai müüs omad marjad ära ja sai ühe rubla, omad õunad ja sai viis rubla, omad kapsad, kaalid, porganid, kartuli wau wiis ta emale ja pere naene lisas omalt poolt weel mõnda juurde, oma mesipuu jättis ta aga üle talwe.

Peremees nähti aga temaga wäga rahul olema, sest tema õunapuud ja marja wared, mesipuud ja aia wili tõi hea tüki raha sisse. Nikolai käis neid linnas müümas ja iga kopiku andis ta peremehe kätte.

Kui ta Kuuse saunast mööda juhtus minema, jagas ta mõne õuna Salmele, aga muud suurt armastuse juttu ei olnud nende wahel ette tulnud, ehk küll süda sees sugu kipitas, aga Nikolai arwas enne aegset armastuse tuluse ärritust otse patuks, aga Salme seisis tihti ta silme ees.

Talw tuli peale, aia töö lõppis otja, pere tungis enam majasse kofku ja talwe töö alustas. Tüdrukut ketrasiwad õhtutel linu ja willu, sulased käisiwad päewal puid wedamas, ehk tegiwad puusepa tööd. Nikolail ei olnud ühtegi ühtlast tööd, waid teda tarwitadi kord jenna kord tanna abiks. Ta aitas Tiitu kingsepa töös, sest mis majas jala warju kanneti, tehti ka majas walmis, ka liinas koolis käijatelle lastele; kord jälle puusepa töös, sest sulased tegiwad kui muud teha ei olnud, kastisid, puuriiste, söögi laudu, kapisid, mis linnas ehk ka maal jälle ära müüdi. Palju ei teeninud nemad mitte, aga enam itka, kui laiskuse läbi. Nikolai õppis aega

mööda mõnda tööd tundma, kelle peale ta mõelmata ei olnud.

Ta õppis treiali tööd, ratassäpa tööd, saanised n. n. e. tegema, ka säpa töö sugu, üle pää, mis majas tarwis läks. Ta nägi, et siin tõeste üheksat ametit peeti, aga mitte nalga ei nähtud. See aga sündis talwe aja edasi saatmiseks.

Sga päewa alustas Tiit laulusalmi laulmisega, püha kirja tüki lugemisega lõpetas teda niisamuti.

Nikolail läks elu siin iga päewaga armsamaks ja ta oleks oma emat ka siia soowinut, aga see oli wõimata mõte.

Kuś aga elas Kase sauna Anu ja endine perenaene?

Dema elas nüüd tõeste Kuuse saunas. Peale Nikolai lahkumist käis ta Wiul kord kostis, rääkis oma elu lugu põhjast põhjani ja mõlemad lesed nutsiwad tüki aega oma õnnetuse üle, siis aga tegiwad kaup ja Anu tõi oma wäikse kraami Wiu majasse. Rahus elasiwad nemad esimesest päewast saadik, iga üks sõi oma leiba, ehk oliwad parema suutäie juures üks teisel wõerusel ja tegiwad rahus tööd, iseäranis suwel käisiwad päiwite wõeraste juures ja tegiwad ka niipalju heina, et omale sügise lehma ostisiwad. Piima jagasiwad nemad pooleks, siis ei olnud nurinad ühelgi ja iga üks söötis lehma oma pärašt. Kõige enam rõõmu aga tegi Salme, ta laulis wäga tihti kord Sumala sõna laulusid, kord regewärsisid, kord ajas ta kõik naerma, kord rääkis ta jutusid, kui prohwet ja pani wanugi mõtlema!

Kui ühel lehel palju tööd oli, jagas ta teisele, kui sellel ei olnud ja nõnda läks elu hoobis lõbusaks. Nemad lugesiwad iga õhtu oma palwe ja hommiku nõndasama, ka söögilaul, kui seal ka tihti muud ei olnud, kui leib ja taarikann, tänati Daewa tati, aga kauaks ei kestnut waeste lahke elu, ta pidi murehauaks ennast muutma.

Ulm ei ole muud kui wangikoda, on mõni rikas juba sündame põhjast hüüdnud, weel enam teewad seda waesed ja iseäranis lahtised näputöö tegiwad, need on igas riigis

need kõige waesemad loomad, suurem jagu nendest nälgib ja sureb enneaegele puuduse surma. Häbi on neil kerjata, töö ei toida neid dieti, waew ja häda on nende igapäewane külaline, kunni mulla mätas neid finni katab.

Nikolai aga elas otse õnneliku elu. Peremees kergitas tema palga iga aastaga kõrgemaks, töö jooksis wirgemalt kätte läbi, ta õppis täitsa maja pidamist tundma. Ta rentis naabri peremehe käest omale tüki maad, harris teda ja sai sealt nii palju wilja, et oma emat aidata wõis. Naha, mis riiete, ja mõne wäikse muu kulusi üle jäi, wiis ta linna intressi peale, ja ta wõis oma eluga rahul olla. Salme aga seisis tihti silma ees, aga kui ta Kuuse saunas emat waatamas käis, ei wõinud ta ühtegi juttu temaga suurt westa, ta kartis, et ema jalaja armastust märkab ja seda ei soowinut ta mitte, mujal ei saanud ta kuskil ka kofku, aga tulukene loitis oma soodu südames. Tiit oma naesega oliwad tulised tööinimesed ja täitsa perepidajad, nendega wõis rahul olla. Üks asi aga kurwastas siiski Nikolai südant, et nad omad lapsed wõeriti kaswatafiwad. Poeg ja tütar käifiwad linnas koolis, õeldi hästi õppima, aga kui nad kooli wahel ajal kodu oliwad, ei sunnitut neid kuhugi näppu külm wee sisse pistma, ehk küll Tiit omast pojast oma surma järele päris peremeest lootis saama ja weel õige eht. Talu peremees peab aga kõik talu tööd ja tallitust põhjani tundma ja ka oma jõuuga mõni kord aitama, aga Oskar käis päewa otsa metsas jalutamas, magas pooleni lõuneni ja ei teadnud tööst mitte sugugi. Kui Nikolai teda paar korda julges sugu appi kutsuma ütles tema toredalt: Seda wõid ise teha, mis minul sellega tegemist! Mõndasama elas ka tütar päris paradiisi elu, ehk küll ema temast eht Gesti majaperenaest lootis saama. Majaperenaesed peawad täieste ka maja seespidist tööd tundma ja ise läbi tegema, olgu need linnas ehk maal, ja kui nad seda ei oska, on nad aga inimeste waewaks maa peal. Mureta ja tööta wõiwad üksiinda

need elada, kelle kapital nii suur on, et intressid elada annavad, ja neid inimeisi leiame üksi rikaste hulgast.

Kui aga Tiit oma naesega silmad finni paniwad, siis oleksiwad nende lapsed küll mõni aasta weel elada wõinud, aga wiimaks ometegi puudusesse sattunud, ehk nad oleks pidanud linnas ennaft muu ameti peale walmistama, aga mitte pärisperemeheks ja perenaeseks, neid peab maal selleks wäikselt tööga ja sõnaga koolitatama.

Nikolai walmistas ennaft igapidi eht peremeheks. Ta luges õpetlikka ramatuid. Seft Tiidul oli hea raamatu kogu, uuris ise wilja kaswu edentajad alusid, kirjutas ülesse, millal ta midagi istutas, külwas ja nägi lõikusest, kas ta õiget aega oli tarwitanud, tema uuris loomade kaswatamise teadusi, kuidas neist kõige enam kasu saada ja katsus mõnda läbi.

Nii hakas ta üht hobust noorest peast weduloomaks harjutama, iga päew rakendas ta teda kord ette ja wedas ühe naela rängemalt koormat ja harjutas teda kõige tugewamaks töö ja weduloomaks. Ühe wafika kaswatas ta oma teatuse järele tubliks piima lehmaks. Söötis teda tugewaste, lastis esimese poegemise peale hästi lüpsa ja kauda, ja waata, sellest sai kõige parem piima andja.

Tiit isegi sai enam uurijaks Nikolai mõne jutu peale ja majaema hakas südames teda wäimeheks soowima, aga nägi pea, et linna peenikese tütre ja sulase wahel ühtegi kõige wähemat sõprust ei leitud ega ka soowida wõinud.

Üks asi tegi Nikolaille muret; Salme kaswis ilma suure teaduseta ülesse! Teda pean ma kuhugi hea perenaese juurde tüdrukuks soowima, kus ta täitsa talu tööd tegema õpib ja perenaeseks ennaft walmistab, aega ei ole sellega wiita, kui tulewik wilja peab kandma. — Tiidul õpiks ta palju, aga siia ei soowiks mina teda siiski, oleks tihte mu silma all ja rahwas märkaks warji. Ma tahan teda paluda, ise üht niisugust kohta otsida. — Aga ta märkab siis minu tahmist. — Noo — aga tema peab ometegi weel

midagi õpima. Selles mõttes tõttas ta ühel pühapäeval ema poole, et Salmet kuidagi wiisi jelle peale juhtida, et ta peremeest orjama lähaks, aga kuida imestas ta, kui leidis, et Salmet enam kodu ei õeldud olema.

Kus ta on siis?

Tema läks Ratta Kaarlile suwiliseks, ütles Wiiu. Mina olen teda siia maani õpetanud, ta peab ka wõeraste juures midagi õppima, siis teab oma leiba magusaks pidada. Mõisa taheti teda ka tüdrukuks, aga tunnen mõisa elu küllalt, ei tahtnud noort inimest otse hukatusse saata.

See oli uus kuulutus. Salme Rattal. Seal wõis ta mõnda head õppida, sest Ratta perenaene ei seisnud Tiit omaist sugugi taga, aga — aga — Nikolai südamesse tõusis kartus, ehk kautan oma Salme — ja see oleks mulle surma hoop. Ratta peremehel on ilus noor poeg, minu wanune, pealegi maja pärija — ja kes teab — kes teab — mis üks suwi korda saadab. Ta sai üsna rahutumaks. — Ka ema ja Wiiu märkasivad pea nooremehe kärsitust, Wiiu tundis niisugusid asju ja ta jüda naeris, aga Anu mõtles haiguse peale.

Kodu tulles märkas ka Tiit, kui tema truu naene Leena, Nikolai hinge haigusest, aga ühegi küsimise peale ei saanud nemad õiget wastust.

Nikolai aga mõtles iga filmapiilk, kui suur õnnetus temale tõusta wõiks ja soowis ennem täna kui homme Salmega kokku saada, aga aeg tõi asju ette, kelle peale täna keegi uneski mõelda ei wõinud.

Tööd oskas Nikolai täieste teha, töö oli temale mõne rubla ja head riided saatnud, töö oli ema elul hoidnud, töö teda täitsa terwisel pidanud, tööd tahtis ta oma elu aeg rõõmuga teha, aga mitte teise käsu all. Ta tundis lapsepõlwes peremehe elu ja see kibutas teda ka oma tua ja lua peale mõtlema. Oma roosi nuppu peale, ja need mõted ei olnud mitte foguni laita, aga neid teuks teha wäga — wäga raskeid. Edasi pidi ta orjama, oma tahtmist esite suretama, aega ootama, raha enam teenima,

sest selle abiga võis ta üksi oma jalgele astuda. Argu mind keegi jälle mammuna teenriks hurjutagu, aga tema sees seisab rahva ja sugukondade tugemus.

VI.

Laenu raamatukogu
Tallinnas

Maru möllab.

Täna paistab päikene selgeste, puhub tuul waguaste, Joe meelitab aasa lapsi pääd tuppest wälja sirutama, mesilind otsib õelmist õelmise päewaliku leiba, aga korraga muudab loodus oma nägu. Mihk waatab ta maailma peale, rammus rapputab ta tugewaid taimesid, murrab neid tuhandelle, pekjab neid porisse, otsekui tahaks ta uut maailma luua, uue ehituse põhjus wundamendilt alustada. Ka inimese elus tuleb tihti feesama järg ette. Täna terve, punane, hommen nõrk ja tõbine, täna auus ja ametis, hommen põlgtud, ära tõugatud, kerjama aetud, kõigist wihatut, täna oma peremees, hommen ei pea warju kusagil, täna truu teenija, hommen koha otsija. Täna rõõmus tantsiija, hommen kargul nutteja.

Kuidas sündis Salme Rattale minek nii häkitselt? Ja see tuli tõeste, kui wälf pilwest. Ratta perenaene oli Wiuu endine sõber, käis teda kord waatamas, nägi terase tütre ja sobis kaupa, lubas tema eest hoolitseda, iga talu töös õpetada, otse perenaeseks koolitada ja lahkus tüdart koha enesega wõttes. Salme astus tõeste tundmata elusse. Siia maani wagues sauna onnikeses, nüüd laste karja hulgas, keda ta esite tallitama pidi. Iga üks majas wahtis ta otsa, iga ühel oma jagu küsimist, kui wõeras elajas wõera karja hulgas, aga Salme tegi oma tallitust auuaste ja mõtles: See on minul weel õppimata, ma pean kõik tundma ja teadma, muidu minust head tugewad — — — ei saa ja wana ema tüwi alt wälja lendumisele oli ta küllalt. Paremat kohta kui Rattal ei wõinud ta loota ja ta mõtles: Kui Nikolai

mind nānda südames kannab, kui mina teda, siis ei lahuta meid ükski, — aga kahju, et meie oma elu plaani juba nüüd ei ole jõudnud rajada, kofku rääkida, aga ta näitab arg ja jänese südamega olema. Astu ligemalle mu sõber ja ma annan ennast su omaks, siis on teadus kae, kellele meie tööd teeme, mis otša sihi poole meie töttame. Raesterahwa elu on otse imeline, kui lilled õitsemad nad aasjal ja wahiwad pead kõweras, kes neid noppima tuleb. Aga mina ei taha mitte iga ühe murda olla, tema wõib mind kord noppida, aga keegi muu. — Salme õppis siin kõige esite lastega ümber käima, kedramist oskas ta juba enne, aga kangru amet oli tundmata, ka seda hakkas ta siin peale ja kudus mõne nädala järele paremast kui keegi muu. Piima ja lehma tallituses oli Ratta perenaene esimene ja Salme õppis seda põhjani tundma. Mäi wilja harimises täiendas ta oma mõistust ja perenaesel oli temast igal pool hea meel, sest Salme tegi kõik karmeste ja nurisemata.

Söögi keetmist oskas Ratta perenaene hästi, sest ta oli kats aastat koka tüdruk olnud ja teadis ka iseenda pääst mõnda kofku seada, mis teistes majades hoopis tundmata. Seda kõik õpetas perenaene oma kaswandi-kule ja mõne aja pärast mõistis see ka ilma perenaeseta korda saada. Salme oli pea perenaese teine käsi ja perenaene rõõmustas ennast salaja südames, et ta teda oma majasse wõtnud. — Kõik seda osawust majatallituses märkas ka Ratta perenaise kõige wanem poeg Aleksander. Salme nägu ja keha mood tõmbas oma jagu, ja salaja auustamine liikus südames. Oma on mulle wist tulewase majaperenaese majasse toonud, et oma kae järele teda noolutada, koolitada, ja minu õnne nõnda rajada, mõtles ta tihti, aga jenna on weel aega. Isa on tugew majaperemees ja mina pean wist kord tema juurde naese wõtma ja niikaua tema käsu all tööd tegema, kunni ta wanaks lähneb ja kord siis ohjad minu kätte ujub, aga parem lähets mina wõerast kord ka orjama, siis teaks

mina, mis mõera leib maitseb. Mõnda korda kõneles Aleksander Salmega armsaste, mitu korda naljatas ta fenaste, aga Salme nähti külm ja kalg ta wastu ja see kurnastas pere poega, ja süttitas enam tuld põlema. —

Nikolai armastis dieti, ta püüdis Salmega kokku saada, julgust südamesse võtta, temale oma armastust avaldada, aga aeg ei annud ja otse kosja minna, jenna oli aeg weel väga wara ja temal endal ei aset ega kohta. Mures seisid ta, mures tegi ta tööd, murega läks ta magama, küll püüdis ta, neid mõtteid peletada ja parajal ajal jälle südamesse tuua, aga nad ei kadunud, ei annud temale rahu, mis pidi ta tegema?

Aga teiselt poolt tuli temale weel suurem mure.

Ühel päeval tuli ema nuttes Tiidule ja rääkis: Meie peame väiksest nüüdsest majast wälja minema.

Kuida on see tulnud? küsis Tiit.

Ta waadake, wana härra oli seda sauna kõige juures seiswa põllu lapiga Wiidule kinninud, temale ühe firja selle peale annud ega mitte kohtus kinnitada lastnud. Wana härra suri ära, tänawu kewade kutsuti Wiidu mõisa ja noor herra on temalt sauna eest renti nõudnud, seal on Wiidu oma õiguse peale toetanud ja nende wahel läre sõnelemine tõusnud. Kuida teada, on Wiidu sugutugewa sõnaga ja noort härrat, kui poisikene küllalt tallitanud, ta on wist sugu jäme olnud, härra on ennast kangeste wihastanud ja temale öelnud, et ta wana naist enam oma filmadega näha ei taha ega ka oma maa peal ei sall, ta peab kahe nädala sees oma kraamiga kuhu tahes minema, kas wõi metsa kuuse alla. Wiidu on wastu öelnud, et härral jõudu ega wõimust ei ole, teda sealt wälja ajada, lõõnud ukse kinni ja tulnud oma teed. Aga eila käis opmann meil ja andis wandudes käsku kolmepäewa sees sauna tühendada. Wiidu naeris teda otse wälja ja käskis härrat ise tulla teda wälja tõstma. Opmann wastas, seda ei ole temal tarwis, ta jaadab

paar teomeest ja asi on mõne tunniga toimetud, saun peab maa tasa tehtud ja palgidki ära weetud saama.

Minule aga andis opmann kõwa käsu, et ma kahe päewa sees Wiuu juurest ära pean minema, et tema ja minu asjad mitte ühtlase ei pilluta.

Eila õhtu poole käis Wiuu weel mõisas, aga herra on teda kättpidi tuast wälja wisanud. Wiuu palub küll mind paigale jääda, ta tahab kohut abiks kutsuda, aga mis kohus siin teeb? mitte midagi, herra wiskab teda aia äerde, kisub majakese maha ja asi on tehtud. Lohmast on minul kõige suurem kahju, Wiuu jooksis täna Rattale, ta tahab Salmet kodu tuua, ei tea mis seegi fenna wõib aidata.

Teie asi on wäga kurb, aga wäewõimuse wastu ei ole ühtegi abi, wastas Tiit. Minul ei ole ka ruumi find enese juurde wõtta, kuhu mõtled sa minna?

Ei ma tea weel sugugi, Kase saunas on saunaniis fees, praegust ei ole mull kohta kustil. Ma tahtsin otse teid paluda, mind oma sauna wõtta.

Minu saunas ei wõi keegi elada, sest tema on aga ükfinda wihtlemise tarbeks ehitud.

Ma pean siis külasse aset kuuluma, aga paluks üht hobust kraamikest ära wiia.

Seda ma ei keela, niipea kui kohta oled leidnud, siis tule jälle siia ja Nikolai tuleb ja weab kraami ära, aga ma ei tea, mis pojal juba mõni aeg wiga on, ta on mures ja norgus, ei taha ta enam mind orjata wõi mis temal wiga on.

Küll mina poja käest küsin, ehk on temal mõni haigus mis ta rääkida ei taha, aga ära minekust ei ole jutugi, kust ta jälle nii hea peremehe saab.

Tööd on ta auusaste teinud, aga ta istub tihti mõttes ja see tähendab midagi.

Nikolai tuli just wäljalt, teretas emad, ja see märkas, et ta nägu kurn seisis.

Mis full pois wiga on?

Minul wiga, ütles Nikolai, minul ei ole Jumal tänu ühtegi wiga, olen mõnda päewa mõne tühja asja peale mõelnud, aga ehk läheb jälle üle, töö on nüüd tugev ja sellepärast olen ehk sugu kõhnemaks jäänud.

Ena süda jäi rahule, ta rääkis oma õnnetust ja ütles: Ma otsin endale koha ja siis tuleb mind ära wiima.

Waata aga armas ena, et sa inimese onnikese saaksid, aga wota ma palun peremeest, ehk wõttab sind siia tupp, sull ei ole ju ühtegi kraami.

Juba ma selle pärast rääkisin, aga siin ei pea ruumi olema.

Nikolai tõmbas otsaesise naha kofku, kui mõtles ta ja ütles siis: Mine Rattale, ehk leiad seal sauna, aga kuhu Wiiu läheb?

Jumal seda teab, ülehommen tuleb wist kena tants, Wiiu ei taha wälja minna ja härri ei jäta oma jonni.

Wiha nähti Nikolai filmis wälkuma, aga ta ei lausunud enam sõnagi.

Ta pööris hobuse tallipoole, süda oga mõtles: Lesed naesed ja waesed lapsed, ega need enam inimesed ei ole, pööris aga ümber ja ütles: Ena, teie peate jälle kahekesi ühe korteri otsima, kahekesi on teil koos lõbusam elu, ja mina maksan korteri hinda. Tereta Wiiut kodu ja ka Salmet!

Ena tammus kurwal meelel kodu poole. Siin istus Wiiu tua ukse peal, ja Salme laulis: Ehk oleks ilm täis kuradid n. n. e.

Kas läheme weel täna korterid otsima?

Mina ennast siit ei liiguta, Salme on leidnud mis ma otsisin, härri ei wõi meile ühtegi teha, ehk kui ta täna meid wälja wiiskab, maja maha kisub, ehitab ta hommen teda jälle ülesse ja kannab ise meie asjad senna sisse.

Urge nii kanged olge, palus Anu, Sakstel on wõimus teha mis nemad tahawad.

Mitte iga ühe juures, wastas Wiiu ja palus Anut mitte omi asju liigutada.

Anu jüda aga waewas otsata ja ta läks weel teele kofta otsima — ega tulnud enam sell õhtul tagasi.

Teisel hommikul koputati päewa tõuse ajal Kuuse sauna ukse peale, Wiiu küsis, kes seal on, aga hirmsa healega karjus opmann: Majast wälja! Meie kiusume muidu seinad maha ja mattame teid jenna alla.

Tasa, tasa, isand, minge aga heaga kodu ja ütlege oma härrale, et meie oma kinkimise kirja leidnud oleme. Kohu ees tahan minna tõeks teha, et see kiri õige on, ja saun minu omandus, kõige siin juures seiswa põllulapikese, ja meid ei tohi siit ükski wälja ajada.

See ei ole tõsi, meie oleme härraga kõik paberid läbi otsinud, aga ühtegi tunnistust Kuuse sauna üle leidnud, mehed minge katusele ja kiskuge ta maha, meie peame test hommikuks palkitega mõisas olema.

Wist härrale kohwipuid waja, minge parem kuusikusse ja wiige temale koorem haugu.

Mis teie wahite weel, karake katusele, kiusendas opmann.

Meie peame enne kraami tuast wälja kandma. Kes teab kui kōwa lagi onnikesel on, ehk kiusume kõige katusesega majasse ja tapame weel inimeisi, säh, mine siis kohut tantsuma.

Mis kohut? Kohus on minu kōes, saagu nad ka otja, sest ei ole wiga ühtegi, aga palgid peawad test hommikuks mõisas olema, tehku härra nendega mis tahab. Sakake peale!

Ma palun teid mehed, kiusendas Wiiu, ärge pistke pead tulle, kui teid jenna sisse aetakse.

Mis sa karjud wanamoor! kiusendas opmann ja löi plaksu piitsaga mööda Wiiu selga.

Kui nool sasis see opmanni karwad pihku, tõmbas teda kui umala kotti maa peale ja wemmeldas rusikatega ja kiusendas: Salme, Salme, tule appi, anname rõõwlike palka!

Alga opmann tuigerdas ülesse ja pistis oma teed plagama.

Too oma härra ka siia, temaga tahan sedasama teha.

Teie aga moonamehed katsuge, et kodu saate, muidu
kõnne teid veel parast läbi.

Mehed teerastivad hobused ümber ja kadusivad mõisa
poole. — Tee peal aga naerisid: On aga lõvi küll,
nõu ega ta ilma aegu wana härrat kaua orjand, aga
ega see määg heaga ei lõpe, pane tähele, meie sõidame
weel kord seda teed, üleskohus on ta küllalt, aga kes selle
peale waatab. Külap saame wiimati veel ise hädasse,
et opmanille appi ei läinud, aga ta ei kutsunud meid,
aga walu sai ta hästi, kulus just werekkaanile ära!

Asi on paha! On Wiul kiri, siis wõidab ta, ei ole
temal seda, siis istub ta wangitornis ehk wiiaксе veel
Siberi. — Aga opmani käsi wõib ka pahaste käia,
tema löi esimese hooi.

Asi läheb wäga sandiks, küll näed.

Mõisa lähedal ajastivad opmann ja härra ratsal nende
juurde ja kistendastivad juba eemalt. Kolmkümmend saate
naha peale, teie wastu panijad koerad. Pöörge hobused
ümber, waablase pesa peab ühes waablastega mõisa too-
dama. Siduge need wastu hakajat koerad kinni, wangi,
Siberi peawad nemad sammuma ja teie nahi saab
pargitut.

Eks ma öelnud Suhan, urises sulane, asi läheb alwaks,
nüüd lõhutwad veel meie nahad ka puruks.

Ega nalja ei ole, härra on wihast otse sinine.

Wagu maad tuli Wiu neile wastu.

Siduge seda wastu hakajat kinni! Kistendas härra.

Wiu astus härra ligemalle ja ütles tõsihealega:

„Ma arwasin et teie otse nalja teete, aga teil näitab
tõsi taga olema, meie oleme teie isa kinkimise kirja ja
mis põhja peale leidnud. Ma palun teid, mind tänasest
päewast rahule jätta, ehk ma pean kohut abiks nõudma
ja seal ehk saawad asjad ilmsiks tulema, mis teil wäga
wastu meelt on. Teile wõin ma seda aga nelja silma
all seletada, ma ei taha teid mitte maailma suhu toppida.“

Härra jäi jugu mõtlema. Ma tahan sinu tahtmist täita.

Rõik läksiwad sauna juurde, Wiu saatis Salme wälja kui ta Anu ja jäi üksi hääraga majasse.

Kahe käge finni hoides seadis ta paberi poogna wana-härra kirjaga poja ette, kus peal seisis, mispärast wana-härra sauna niikana Wiule ja tema sugule finkis, kui sellest weel üks inimene elab.

Härra läks näust walgeks, ta tundis oma isa kae kirja aga maailma ees tahtis ta wõitja olla, üheski koduses aktis ei leidnud ta selle üle teadusi, kohtus ei olnud ka ühtegi ülesse kirjutat. Korraga tõmbas ta paberi Wiu käest, kiskus teda tuhandeks tüki, wiskas seda Wiule wastu filmi ja ütles: Siis on sinu saun.

Sumal saab teid nuhtlema, tõeste, nii tõeste kui ta taewas on, saab ta teie ja teie sugukonna kätte maksma.

Pea oma lõuad, kiskendas härra, mehed astuge sisse ja wõtke siduge see kassi nägu finni!

Wiu kargas uksest wälja otse metsa poole. Härra ja opmann kui ka mehed tema järele. Salme aga astus sauna, ta nägi paberi tüka põrandal, korjas neid ülesse, pani paberi sisse, peitis neid oma seeliku tasku ja kadus ka metsa poole. Kaugelt nägi ta, kui ema finni seutut kättega tagasi weeti, wantrile tõsteti ja mehed sauna katusele ronisiwad, ning õle wihud, puutükid maha lenda-siwad. Nuttes seisis ta puu taga, ta soowis nende elu rikkujalle tuhat õnnetust kaela, aga saun kistuti maani maha, asjad acti hunnikusse, koormat seati peale ja mõisa poole läks laastaja tropp. Anu seisis nuttes oma kraamikese juures.

Salme astus tema juurde, pani käded risti ja ütles: Ei ma oleks mõelnud, et nii hirmsaid inimeisi maa peal elab! —

Sinu ema ei oleks pidanud neid ärritama, waid renti maksta lubama, nüüd on tema õnnetu ja ka mina.

Salme ole nõnda hea, jookse Tiidule ja palu Niko-laid hobusega siia tulla, ma wean oma kraami ära.

Uga kuhu?

Ratta perenaene lubas mind oma saunawõtta, nii-
kaugeks kui muigal kohta kuulen.

Siis õled minu juures, küll ema ennast jälle lahti
peastab, Salme jooksis minema.

Rutuga seletas ta Tiidule juhtumist, Nikolai rakendas
hobuse ette, mõlemad istusiwad wantrile ja sõitsiwad häwituse
kohale.

Tiit ega tema naene ei tahtnud Salme juttu uskuda,
läksiwad läbi metsa waatame, aga mis nad siin nägiwad,
ajas ihukarwad wärijema.

Mures ladusiwad nad kraamikesse peale, mures kõi-
deti lehm wantri taha ja waluga sammusiwad kolm
hinge Ratta peremehe poole.

Armastus magas kurptuse kambriis.

Wiiu wisati mõisas wangi kambri, tema kraam laoti
tema kõrwa. Mehed pidiwad weel tagasi tõttama
ja ka ahju maa tase kiskuma, kui ka maha jäenud puid
ära tooma. Aga kui nad sauna koha juurde jõutiswad
tõusis suits neile edemalt wastu, õled ja palgid põlesiwad.

Eas nad põleda, ütles üks sulane teisele, paneme
kraami mis weel siin seisab, wantrile, lükame ahju unni-
kuse ja kuulutame mõisas, mis siit leitsime.

Seda täitsiwad ka sulased, lahutasiwad sauna ahju
maha, tõstiswad palgi tüki weel enam kooku, ja sõitsiwad
oma teed.

Kuused wahtisiwad kurwalt häwituse koha peale ja
suitsu sammas wedas kuulutust tacwa auu järje ette.

Rattal aga tõstiswad Nikolai ja Salme nutja Anu
kraami sauna, lehm weeti peremehe lanta.

Kus on Wiiu, ohkas Anu, mis saab temast? Ta on
opmani külge käega puutunud ja selle peal seisab Siberi
trahw, wõi on ajad nüüd heldemaks läinud, aga ma
mäletan, kui üks mees kubja käest kapi ära tõmbas ja
teda nuheldi kiriku sambas ja wiidi Siberi, mis nüüd
weel Wiinga saab?

Ära nuta, Anu ütles Salme, minu ema tuleb hommen seia, küll ja näed!

Ei nii ruttu, armas Salme, võib olla ehk aasta pärast, võib olla ehk ei eladeski.

Ega nad teda ometigi ära tapa? On ju wana-poolne inimene!

Wangi elu ja ehk ka ihu piina saab ta kannatama, see on tõeste teada, ühte halastuse filma pilku ei anta temale, keegi ei saa tema eest kostma, ka need julased saawad tema wastu tunnistama, kes asja pealt nägiwad, ehk küll opman õieti jüüalune on, aga temale ei öelda paha sõnagi. Asi on wäga furb ja murelik.

Salme nuttis kibedaste. Ma jooksen täna weel mõisa kuulama!

Parem oleks, kui sina kodu jäeks, kes teab ehk panewad sind ka wangi ja su auu oleks teutut.

Meie saame seda pea kuulda, küll rahwa raamat seda meile teada annab, kui muijalt, siis üle hommen kirikus.

Küll mina kuulan ema järele, ütles Nikolai ja toon pühapäew tõsist teadust, ma tõttan wist teile, kui ühtegi ei juhtu. Jookse Salme kui ma paluda tohin, mõni kord ka minu ema juurde ja waata tema järele, säh siin on 10 rubla ema, kui sull midagi tarwis on siis osta, aga ära puudust kannata.

Ma tahan su palwet täita, ütles Salme ja pühkis filmi weest.

Säege siis jumalaga, mina pean jälle tagasi töttama. Ma tulen sugu sõitma, ütles Salme, kargas wantrile ja hobune wiis neid kaasikusse.

Kuida su käsi nüüd Rattal käib?

Minu käsi käib hästi, aga mu ema lugu teeb mind hirmus kurwaks.

Senna ei wõi enam ühtegi teha, aga kas teil ühtegi tunnistust ei olnud, et wana härä sauna emale finkis.

Meil oli küll, aga see paber on nüüd tuhanded tüfiks rebitut, tüfid on minu kallitses.

Anna need tütid minu käte, ma tahan neid kofku seada ja katsuda klištriga finnitada, ehk wõib weel teda kofutus tunnistufeks tarwitada.

Tee seda, ja peastat mu ema. — Ma tahan sulle eluaja tänulik olla.

Muud tänu ma ei soowiks, kui et ja mind ei unustaks.

Salme punastas.

Nikolai aga wöttis ta käest armsaste kinni ja ütles: Sest tunnist kui sind esimest korda heinamaal nägin, seisab su nägu ikka mu ees ja su rõõmus laul kõlab mu kõrwas, Sumal teab kui palju ma kannatanud olen, ma näen mäed taewani minu soowimise wahele kaswama, ja jina ehk ei pea minust ühtegi lugu?

Salme laskis pää Nikolai õla peale ja ütles: Ehita tugewaste edasi, ja ei peta ennast. Sumalaga!

Ta kargas wanfrilt maha ja kadus jookstes Ratta tua poole.

Ma pean nüüd tugewaste ehitama? Mis? Ja ja ei peta ennast! Salme armastab mind, ta on minu pärast ehk Rattale orjama läinud, ta loodab, et ma oma jalge peale toetada jõuan, ja siis temaga ennast ühendan. Nõnda peab see ka sündima! Önn ja õnnistus tuleb ülewelt, aga rent peremeheks ei tahaks mina mitte saada, parem wõin orjaja olla. — Rahju, et mu ema jälle hulluma aeti, aga weel enam kahju Wiust. Suurt wara ei olnud temal mitte, aga ometigi kindel pesa, nüüd on kõik otjas. Aga mis suits sealt tõuseb? Eigemalle ja ligemalle jõudis Nikolai, ta ei tahtnud oma filmi uskuda, aga pea seisis ta wesiiste filmaga tule aseme juures. Päike wiskas omad wiimsed kiired maapinnale, kuuse warjud pimestasiwad kolebada kofhta, Nikolai aga küsis: On see ka Sumala tahtmine? Ka palgidfi on nad ärapõletanud!

Diit aga lõi kodu risti rinna ette.

Kuida läks aga Wiuga lugu?

Teisel hommikul toodi teda wangist wälja, tehti käd lahti ja weeti herra ette?

Kas nüüd oled tundma õppinud, kelle walitsuse all sa oled, küsis herra?

Ma tunnen, et teil isa süda on, kes ka kõik teiste tahtmist oma alla rõhus, aga taewas näeb kui suurt ülekohut teie mulle teete.

Mina ei tee ühtegi ülekohut, waid sa oled veel palju enam ärateeninud ja hakat awalikult sõda pidama meie sugu wastu, kui iga üks sedasama teeb, mis siis wiimaks saab?

Mina elasin wagusalt oma õiguse pesas, teie tõstsite tüli, lautasite mu pesa, murtsite mu nüüdse õnne niisama kui teie isa.

Pea suu lobasuu, ehk muidu lasen sind ahelasse panna, kasi mu silmast ja ära mind enam tülitsema tule, nüüd wõid kõik kohtud läbi jooksta, kui sull raha on, õigust ei saa sina kuskilki.

Seda ma tean, aga kuhu pean ma nüüd elama minema?

See ei ole minu asi, korja oma nartsud kokku ja kasi minu maa pealt ja täna Dumalat, et su näht weel parimata jäeb.

Wiiu läks, õues firistas ta hambid ja ütles: Aeg tuleb, kus wanemate patud laste kätte maksetakse.

Mõijast läks ta oma sauna juurde, aga siin leidis ta tule aseme, muud midagi.

Silmad jooksiwad wett, süda tundis tulist walu, mis sõnu ta siin taewa poole saatis, jätame ülesse kirjutamata. Tiidult kuulis ta, et Anu ja Salme Rattal olla, ta palus süüa ja läks siis Ratta poole, omast õnnetusest ei rääkinud ta sõnagi waid ütles: On nad mu sauna wõtnud, siis söögu ka mu waranduse.

Küll küsis Ratta perenaene, küll Salme, küll Anu, aga Wiiu suu seisis finni, ta oli kui pääst nõder.

Teisel päeval ei tulnud ta oma asemelt enam ülesse, waid palus õpetajat enda juurde paluda.

Shtu ees jõudis Sumala teener senna, kaua rääkis Wiuu temaga, ja wõttis wiimaks Sumala armu wastu ja enne kui päike metsa ladwa tagast pää wälja pistis, lendas Wiuu waim senna poole, kust enam keegi tagasi ei tule.

Seda ei teadnud keegi arwata, kuidas waim nii hästiselt ihust lendas. Mõned arwasiwad, et ta ära fihwtitut, teised, et ta wangihoones ennast wigastanud, kolmandamad, et ta endale ise otša teinud. Õpetaja ehk teadis sellest midagi, aga see pidi seda pihi wande alla katma. Kui sõnum Wiuu jurmast mõisa jõudis, laskis härra hobused rakendada ja sõitis linna ega tulnud enne sügisel tagasi. Dymann aga istus kui tulise sütte otšas ja lõpis silma nähtawalt. Wiuu waim käia teda iga ööse waewamas.

Wiuu kraam aga seisis mõisa aidas. Salmele ei paktutut teda, ja ta ise ei läinud tema järele. Rõõmu laulud kuiwiwad uultelt, pisarad nähti ta filmis ja jüdames kaswis kättemaksmise taim.

Kõige enam kurtis Anu Wiut taga. Need paar aastat, kus nemad kahetse ühes majas tööd tegiwad, ütles ta kõige õnnelikumad omas elus olnud. — Nüüd istus ta jälle üksinda wofi taga ja magas üksinda urtsikus.

VII.

Siglane süda.

Peale ema matuse seisis Salme kaua aega kurb, küll trööstis Ratta perenaene, küll sauna Anu, kord ka Aleksander, aga pilwed ei tahtnud kaduda. Sga pühapäew käis ta ema haua, kandis lillesid senna peale, ehitas ta mätastega ilusaks hauks, istutas puid senna äerde, rohumätta iste asemeks. Mitmed tegiwad tema järele, iluduse waim hakkas signema.

Ma pean siin sammu loost kõrvale astuma: Eesti kalmu- ehk furnu aiad on mitmes kohas väga waeses korras: iseäranis Tallinna maal, mitte ühte puud, ei teed, ei puhtust, ühe sõnaga koledad kohad. Siin peaks Eesti rahwas ennast jugu parandama ja oma kadunud liikmete magamise kohad armsaks ümber muutma. Teed aidade sisse, puud teede äerde, kui ka kõige koha ümber istutama, ka omad hauad ehitama. Palju aega ei ole rahwal selle peale wiita, aga ometegi peaks nad ilusamad kohad olema. Kõige enam wõiwad rahwast selles õpetajad ja kõstsid juhataada, kui need asja ette wõtawad, siis on suurel kogudusel mängu asi furnuaida roosi aiaks ümber muuta — ja on asi kord sisse seatud, ilustab rahwas fundimata edasi.

Salme kaunistas aga ka wõimalikult oma keha. Riided õmbles ta iseenesele, ta oli seda kunsti ema käest õppinud. Siidist ega samedist ei olnud nad küll mitte, waid oma koetud kodune töö, aga kenaste seifid nad keha ümber. Lastele õmbles ta niisamuti ilusad riided ja perenaene rõõmustas ennast tüdriku osawusest. Loodus oli Salmet ilusaste kaunistanud. Ilus nägu, ilusad walwamad juuksed, tugew kestmises pikkuses, kehe, ühe sõnaga: Paremast ei wõinud tütarlaps enam olla. Siis ei olnud ime, et perepoeg filma tema peale wiiskas. Kärmed käed, wirgad jalad, töö osawus paistis iga inimese filma, kõige enam puhtus.

Mõnda korda tahtis Aleksander magust juttu westa, mõnda korda head meelt teha, aga iga kord tõmbas Salme ennast kõrvale. — Nikolai ema juures aga käis ta tihti, trööstis teda, aitas teda kui wõis, aga pere-mehe omadusest ei kannud ta terakeski sauna juurde ja see oli väga ilus. Wõera oma pidas Salme pühaks ja seda peaks iga Eesti neiu ja peiu tegema, siis ei oleks pitka näpumehi meie hulgas.

Ühel pühapäewal oli terve pererahwas firikus, päite paistis kenaste, õunapuul all istus Salme lastega ja

mängis, seal astus Aleksander tema juurde ja ütles: Salme, kas tahad kõige oma elu aja siin aias mängida.

Ma ei mõista neid sõnu, ütles Salme.

Sa ei taha mõista, ammu olen sind südames kannud, iga päew armastusega su otsa waadanud, aga sa ei taha mind tunda ega minust ühtegi teada.

See on sinu õnneks, ütles Salme, sest hakkaks ma sinuga sõbrust pidama, siis ajaks mind sinu ema weel täna siit minema. Sina oled rikas majapärandaja, wõi annab isa wiimaks sellele, ta näitas käega roomaja wenna peale, öed peawad majast wälja minema, wõi pärite wiimaks kõik, noo siis on teil kõigil wähe. Ma olen sinu kasu pärast külmalt sinust mööda läinud ja see on õige.

Aga ma armastan sind Salme, mu süda tujub iga päew su järele.

Ratsu esite oma südant dieti läbi ja sa leiad warsti et sa mind aga sellepärast armastat, et ma igapäew su filma ees seisjan, kui ma mõne aasta sinust kaugel elaks, jahutaks ka sinu armastus. Ma ei ole otse pime ka, aga ma tean, et sind weel üks hing enam armastab, sind wäga kalliks peab ja sa selle wastu ka sugugi külm ei ole, jaage kord abielurahwaks, elage rõõmulikku elu ja ma ei kahetse teie õnne sugugi.

Kes see hing peaks olema? küsis Aleksander punastades.

Mõttele aga järele.

Aleksander mõtles ja arwas, aga ei teadnud selget põhja sugugi, ta nimetas nimesid, palus, aga kõik ilma asjata.

Sest on juba näha, et sull minu armastuse kõrwal weel teisi on, ütles Salme, et sa nüüd igalt poolt tõsist armastust otsid; aga minul on weel üks teine palwe: Pühi oma südamest minu roostetanud nimi puhtaste wälja, arwa mind furnuks asjaks, ära waata mu otsa eladeski muu mõtetega, kui et ma ori olen, ja ma tahan sulle kõrwa siisse welda, kes sind südamest armastab ja sa saad mind oma elu peawad tänama. Mehe armastus wõib kord külma minna, kui ta oma naese juurest ühtegi

armastust enese wastu ei leia, aga naese armastus hoiab mehe õigel teel ja see hing on igapidi enam kui mina. Rifas, wirk, kofku hoidja, puhas, ka sugu koolitut, mis ja weel tahad, ja ta armastab, see on ülem asi.

Sa sina ei armasta ühtegi hinge.

Mina armastan wäga palju: Esite kõigest südamest sinu ema, sinu wäiksid wendasid, õdesid, ma armastan isauna Anut, aga ka oma tööd ja tallitust. Ma armastan iga auusat inimest ja wiikau iga ülekohtu tegijat. Sa näed, et ma palju armastan.

Alga ei ühtegi noort meest?

Need wõiwad mind armastada, kui nad tahawad aga üks tuleb kord, keda ka mina armastan ja siis peawad kohe pulmad saama, muidu on armastus tühi hinge furwastus.

Alga kes armastab siis mind?

Luba esite, et sa mind unustad; siis tahan sulle awaldata, muidu mitte.

Ma luban seda!

Mõttele selle lubamise peale ühte puhku, ja sa näed et su elu tuhat korda lõbusamaks läheb, ka mina luban niikaua, kui weel siin majas aset pean, sinu wastu palju lahkem olla. Sind aga armastab „Leppiku Mall.“

Allesjander läks tuli punaseks, ta wärises ja pööras samud minekule!

Ma olen punkti trehwanud, ka sinu süda on täis armastust tema wastu, oleks mina jenna wahese tükkinud, siis ehk oleks meie wiimaks su emaga wõitnud, aga Sumal hoitku mind selle eest. Saad sa kord niikaugele, et naist wõid toita, siis sõida Lepikulle ja sa leiad õnne!

Salme, sa oled kawal uuriija, südamete petja, ja kui keegi su ligi astub, lükkad sa waluga eemale.

See on wale, puhtast wale, mina ei petta ühtegi ega jalli ka, et keegi minu läbi ennast pettaks. Täna olen sulle tõtt ütelnud. See parandab su wigast waimu, jaadab sind õige teele, kui sa kord Mallega õnneliku elu elad,

mina aga ehk õnnetuses waewlen, siis mõtle tänase kõne peale.

Täna siin ja soovin, et sa õnnelikuks saaks.

See seisab Taewaisa käes, aga ma rõõmustan, siin terweks arstinud olemast ja Malle saab mu kaele suud andma, ehk ta nüüd väga wihase filmaga mu peale waatab ja mõtleb, mind enda asemelle tõusma.

Kergel sammul astus naesterahwas nende poole. Salme kargas püsti, jooksis neiule wastu, hakas ta ümbert kinni, kargas ja tantsis, laulis mõne sõna ja ütles: Malle, Malle, ma olen õnnelik.

Malle punastas, oled sa pruut?

Sina arwad üksiinda pruudid õnnelikuks, noh siis pead sa täna weel selleks saama ja otse sellele, keda sa kõige rohkem armastat.

Sa oled pääst nõder, Salme, sa oled wist Aleksandri pruut, su filmad näitawad seda.

Tule tule tuifene,

Alstu minu kaenlase,

laulis Salme ja tantsis.

Korraga tõmbas ta Malle kõigest jõuust edasi, wautas pengi peale puu warju ja ütles: Tereta nüüd ilusast mu peigmeest, anna temale kõwaste kätt, ta tõmbas mõlemate käed oma kätte, rusus neid ilusaste ükste külge ja laulis:

Käes käsi käige ilma läbi,

Arm südant hoitku südamel,

Toob elu raskus piina häbi,

Üks Jumal elab üleweel.

See kalju peale findlaks jäege

Siis õnnetuses õnne weelgi näete.

Malle tabtis lahti rabelda, aga tugew Aleksandri käsi hoidis teda ellalt kinni, Salme oli kadunud.

Kase mind lahti, palus Malle pool nuttes, ja kaisuda oma Salmeda.

Malle, ära tee ülekohut minule ega Salmele, meie oleme mõrad ja jäeme elu ajaks mõeraks, aga — —

T. MUTSU
Laenn raamatukog
Tallinnas

Aga, mitte üht aga — Salme on sinu pruut!
Malle, kas tead miks Salme nii rõõmulik on?
Et ta sinu pruut on!

Ei, ta on selle üle rõõmulik, et sina pruut oled!

Aleksander, ära piina mind, mina ei ole kellegi pruut.
Jätu nüüd wagusalt minu kõrwas, waata kord minu
otsa. Malle jäi wagusaks, waatas suure filmega Alek-
sandri otsa kui tahaks ta öelda: Sumalaga mu südame
kaunim mõtte, aga korraka naerates ta, Aleksander aga
ütles: Sa oled pruut ja pulmad peawad Jõulus saama!

Pisarad jooksiwad üle Malle silmade, nutuga ütles
ta: Ära pilka, ma ei ole ühegi pruut, Salme on õnnelik.

Sina oled minu pruut, ütles Aleksander tõsiselt,
Salme teab seda, sellepärast ta nii kargleb ja siit ära
jooksis, sellepärast ta niisugusid laulusid laulis — ma
küsin tõega, tahad sa mu abikaasaks saada? isa soowib,
et ma Jõulust, ehk weel ennemalt pulme teen — ja ma
loodan, et meie õnnelikult elame.

Aga kus jääb su kallis Salme, su ema filma terä!

Salme ja minu wahel ei ole ühtegi armastust, ja
ema saab wist sinuga tuhat korda ennem rahul olema
kui Salmega, ja ma arwan, Salme on juba ammugi
mõrsha, mis ütleb su jüda jenna juurde.

Tõsiselt waatas Malle Aleksandri otsa, otsesui loeks
ta midagi filmist, siis ütles ta: Ma olen raskest pattu
teinud, et sind Salme armastajaks pidasin ja nõndasama
Salme sinu armastajaks.

Sellest paistab, et sa mind tõeste armastad, ütles
Aleksander.

See on tõsi, ütles Malle häbelikult, aga —

Mitte ühtegi aga, sa oled mu pruut ja sellega on
kõik agad möödas, aga millal teeme pulmad?

Millal sa ise tahad, ma olen iga päew walmis, aga
meie wanemad peawad seda teadma.

Sa muidugi, ma tahan kõik teha ja tallitada, et
asi õiget joont edasi sammub.

Ma olen siis tõeste õnnelik, eladeski ei mõtelnud ma
selle peale, et ma täna pruudiks saan.

Sa mina ka just, et täna peigmeheks sain.

Aga kuidas see siis ometegi sündis?

Seda on Sumal korda saatnud, muud keegi, Tema
teab mis Ta teeb — ja Tema teed ei ole mitte meie
teed. Tema saatis sind meile, Tema andis mulle jüda-
messe sind ära walitseda, ja nüüd on meil aga Tema
õnne ja õnnistust waja paluda, meie wanemad ei saa
selle wastu seisma, öieti on Salme kõige juures täna
jüüalune, temale oleme kõige rohkem peale Sumala tänu
wõlgu, seda aga tahan ma sulle jenna poole seletada.

Aga mis saab sinu ema ütleva, kui ta kuuleb, et
ma siin käinud ja sind kosinud? ütles Malle lahkumal
silmal.

Mis ta ütleb, ei ühtegi, ja sina ei tulnud wist kosja
käiku!

Mull ei olnud aga ühtegi asja, ma tahan Salmega
kõik saada, sind näha ja nüüd näen sind öieti. Aga
nüüd järele Sumalaga ja tule mulle pea kosja
ja pulmad teeme warsti. — Malle surus weel kord
magusa musu Aleksandri juu peale ja lahkus rõõmsas
lootuses, et pea pulmad saawad. Sae stia istuma mu kallim
warandus, ütles Malle, ma tahan Salmele kord suurt
tänu anda, ja andeks paluda mu ülekohut. —

Kes teab, kas sa Salmet leiad!

Küll ma teda leian.

Malle kargas aiaist wälja, lendas sauna poole, tee
peal juhtus kirikust tulija Ratta maja paar temale wastu.

Ta teretas mõlemid alandlikult ja armsaste. Pea küsiti
kõige järele ja Malle seletas, et ta muidu waatama ja
Salmega juttu puhuma tulnud; aga ei tea kuhu Salme
kadunud.

Sellest saab meie Aleksandri naene, ütles peremees.
Ega minulgi selle wastu ühtegi ole, wastas perenaene.
aga ma arwan, et Salme ta ümber lütab osawuse poolt.

Mis fina weel ei mötle, sauna naise tütar tahad minu pojale. Mis weel!

Pane tähele, armas mees, Salmest saab rikkam perenaene, kui mina, nii osawaid käsi ja jalgu, nii selget südant, nii kindlat meelt ei jäeta kuhugi.

Wõib olla, aga mitte pärismaade perenaeseks.

See ei ole suur asi, selleks võib iga üks saada — aga igal päris perenaesel ei ole Salme mõistust, ta laulab kui loofene ja kui hästi ta lastega mõistab ümber käia. Mulle on ta teiseks käeks saanud.

Kui Malle siia peaks tulema, saaks ta niisamasugune olema.

Ei eladeski, naese ja tüdruku wahel on waks wahet.

Ma kuulsin täna suurt uudist, Wälja otja Tiidu sulane olla, ma ei tohi selgeste öelda, ühe talu koha ära ostnud ja minna weel sell kewadel jenna elama, aga wana peremees jäeda weel tulewani Süri päewani wana kohale.

Eks ta seal ole, sulane saab päris peremeheks, siis ei wõi orja laps päris perenaeseks saada — —.

Olgu sinu wõit, aga mina soowiks Mallet — ja teeks pulmad wõi kohe!

Miaft astus Aleksander wälja, tuli wanemate ette ja ütles: Täna kuulutan teile suurt uudist, mina olen peigmees ja arwan juba ette, et mu mõrsjaga rahul olete.

Kes ta siis on? küsis ema!

Ta tuli teile wastu. Sumal on teda siia juhatanud, mina armastan teda, tema mind, tehke siis warsti pulmad.

Ta ta on lubanud sinule tulla?

Suust mõne minuti eest.

Mine too ta meie ette tagasi ja siis läheme weel täna kõik Lepikulle ja peame kihlusid, kas terwe õõ ja homse päewa, ja kolme nädala pärast on pulmad.

Tasa tasa, armas mees, ära pudru nii palawalt söö.

Mida ennem, seda parem, piti wenitus ei aita ühtegi, wastas peremees.

Meie ütleme lühidelt. Malle ja Aleksandri wanemad antsiwad lastele õnnistust, söitsiwad kohe Lepikulle ja pidasiwad kihilusi ja kolme nädala pärast toodi noorik Rattale. Salme tantsis, et jalad wälkusiwad ja noorik musutas teda tihti, öeldes, ja oled minu õnne sepp pulma päewal.

Ara ennast enne õnnelikuks kiida, kui sull kaks kätt rinna peal kabeliaias on, wastas Salme, palu Sumalat, et ta su õnne rajaks, siis oled sa õnnelik.

Kui mõistlikult ja räägid, ütles Malle.

Mina räägin nõnda kiida ma mõtlen, sest suurest koolitud ei ole ma mitte; mu kool on enam loodus. mets ja taewa pilwed ja tähed olnud, kui sügawa tarkusega raamatud, aga arwan sellest küllalt olema. Ema on minule aga hea kombi laulusid pähä õpetanud ja need on minule otse õnne hallikaks, ma leian igal pool rõõmu ja troosti nendest.

Aga ütle, kes sinu peigmees on?

Minu peigmees on Viwa Hannus ja Mulla Madis.

Need on iga ühe peigmehe — aga küll kord ka sinu pulmal jalga tõstame.

Sa muidugi, aga hästi kõrgele, minu peigmees on weel sündimata, — wõi magab mõnes sauna urtsikus, aga ma jäen parem tüdrukuks, on tuhat kord õntsam, kui naese waewas.

Sumal on aga iga neitsit selleks loonud, et ta naeseks peab saama!

Siis peaks ka iga mees naest wõtma ja perekonna asutama.

Sa muidugi!

Siis sureksime kõik nälga, mina mõtlen, mida wähem perekondasid, seda wähem wiletsust, sest maailm on küll tantu aga ka wangi koda. — Ka minu head päewad

fiin majas lähewad otša. Sina jäed perenaese abiks, tüdrukud on neil küllalt, wõib olla, ehk juba see fewade.

Sina jäed nii kaugeks siia majasse, kui noor mees find ära koristab, ja mina aitan pulmad teha.

Salme laulis: Kes Jumalat nii lasseb teha.

Südames mõtles ta Nikolai peale. Ka tema kõrwu toodi mitmesugusid sõnumid ja ka seda, et Nikolail noor fena, aga wäga rikas mõrsja olla, kes kulla kotid ühes tunna.

Ta, ja, ütles Salme. Kui sulane mõtles ta waepeale, nüüd on ta sugu mäe otša tõusnud, wõladega wist maa tüki oma kätte kiskunud, nüüd peab rikas neiu wõlga maksma, teda hea rohu maa peale aitama, head elu sigitama, aga kas ta teda südames kannab, armastab, kes selle järele küsib? Ma olen find ellamas südame nurgas jalaja kannud, su eest Jumalat palunud, sinu pärast Rattale tõttanud, ennast täieliku maja tallitusega tutwaks tegema, mõnda tulewiku plaani teenud ja nüüd, nüüd langeb mu udu lojs, mu kõrbe pilt kofku ja paljas liiw tuisab mulle wastu filmi. Walus on ta küll, aga see on Gesti poiste wiis nüüdsel ajal, täna wannuwad nemad truust, hommen juba teises kohas kotsja teel.

Unustada ei wõi ma find kogunigi, kaisuta nüüd rikkusi, aga su ümber lendab find armastaja Salme.

Kõik wõib aga küla naeste wesi ratta töö olla, kõik wale põhjala seissta, ei tea kas Nikolai sellest ühtegi teab? Ta ei ole ematgi waatamas käinud, astub ta mu ette kord, ja ta peab astuma, siis loen ma ta filmist ta waimu. Mu süda ütleb: Nikolai ei ole find weel unustanud. Päike jaada sooja ta wiljale, wihm kasta ta maad ja Daewa isa õnnista ta ette wõtmist, kui ka Salme kõrbes peaks kollatama.

Rahuga läks ta magama, rahuga tõusis ta ülesse, rõõmuga tallitas ta oma tallitust, tihti käis ta Nikolai emat waatamas, kellega nad poja ette wõtmist kaalusiwad ja temale südamest õnne soowiswad.

Peaks ta ometegi fõrd mind waatama tulema, õhkas ema.

Küll ta tuleb, trööstis Salme, ta tuleb ja toob sind pärisperenaeseks, hea hobusega ja raud wanfriga.

T. MUTSU

VIII.

Laenn raamatukogu

Tallinnas

Raudne tahtmine.

Sugu enne seda aega millal Rattal jutustud juhtumised ette tuliwad, muutis ka Selja otsa Tiidu juures maja pilt ennast teiseks.

Ühel pühapäewal astus Nikolai Tiidu juurde ja ütles: Ma olen mõnda nädalat ja päewa juba iseenesega otse sõas. Sõulu pühade ajal alustas see sõda ja on iga päewaga kängemaks läinud, aga ma waletan, juba isa majas on ta alustanud, ta magas nooruse rinnas, tahtis fõrd juba ennast arustada, aga aja hammas litsus ta maha. Nüüd on tule leek põlemas ja ei taha enam kustuda.

Ma olen 25 aastat eilse päewaga wanaks saanud, kolmas jagu inimese elust seisab selja taga, fewadesed tuule marud nendega, suwi hakab mulle koitma, ma tahaks midagi ette wõtta, mis ka enne minu inimesed on ette wõtnud. Mitmed on halja oksale jõudnud, teised põrmusse waunud, igaweste ära kadunud.

Mis tahad sa ette wõtta, räägi julgeste ilma kartuseta, ehk wõin sulle nõu anda, ütles Tiit.

Tah nõu tahtsin ma paluda, hea nõu on kallis asi, iseäranis osawalt mehelt.

Kuida tead, forjasid sa 9 aasta eest mind kui maha jäenud looma tee pealt omaesse majasse. Palju olen ma siin õppinud, palju waewa ja tööd nurisemata teinud, sa oled mulle head palka maksnud ja igapidi elu täheks mu tulewase tee le olnud, ma tahaks nüüd oma õnne omal põllul katsuda.

Wäga õnnis mõte, wastas Tiit, olen juba ammu seda sinust ootnud, mis siis muud kui astu seda rada edasi. Ma tahtn küll kõige tugewama, kõige hoolsema sulase, aga eluks ajaks ei wõi meie kofku jääda, ka see on tõsi, minu poeg teeb praegu Tartus eksami, temast saab tohter ehk arst, tema ei tule eladeski minu majasse tema pidajaks, tütar on suure kooli läbi käinud ja pöörab mulle ka selga, ma kahetsen õieti, et neist ilma jäen, aga ehk kannawad nemad omal tulewasel põllul enam wilja kui siin põllul, mina jäen wanaks, aitajat ei ole minul ühtegi, sinust lootsin seda weel saawat, aga ka sina pöörad mulle selga ja sa pead ka keerama, sest oma kohta ei anna mina weel niipea käest, ära müüa ei taha mina seda ka mitte, olgu ta mu lastele mälestuseks, sina pead kui oma pere-meheks saada tahad, uut põldu otsima ja see ei saa sulle raske olema.

Kerge ka mitte, wastas Nikolai, mul on wähe raha ja sellega weel raske hakamine.

Sa ometigi wõid sa peale hakata!

Ma tahan, see tahtmine saab mu südames iga päew kindlamaks, peaks ma teda ennem täna kui homme teuks muutma jõuda. Mull ei ole hobust, ei lehma, ei adra ega äffet, ei tooli ega lauda, ei kirstu ega kappi ja ometigi tahaks ma weel see fewadel peremeheks saada ja pealegi pärisperemeheks, kui koht ka kämbles laiume oleks. Oma pinnala kaswab rohi parem, paistab päike soemalt, tuksub süda lahkemalt, oma pind on paradiis, teise oma waewa haud. Gesti rahwas peaks oma maa pinda enda kätte wõitma, kõik oma wiimsed kopikud senna peale kulutama, aga nüüd weawad nad raha wiina cest kõrtsi ja sealt weerab ta wiimaks weel ehk Inglis maale. Ühendud jõuus peaks Gestlased edasi tungima, aga kes neid weel ühendab?

Meie waenlased ja rumalus lõhub meid sadande parteisse, ühe teisele murdjaks, ise eneselle häbiks. Kus ühendus puudub, lahkeb jõbralik meel ja wiha waen teeb enam

Kurja kui waenlase nooled. Wahwat wõitjat auustab ka waenlane! Gesti rahwas on aga kord maha rõhutat waimu lapseks saanud, tõstab ta oma pead, siis teeb ta seda hoobeldes ilma mõtlemata, ette ära rehkendamata pöörasel kombel ja seal aetakse temale, kui siale wõru nina peale ja weetakse unustuse kambri.

Plaani järele peaks ta wõitlema, aga mitte kui rumal, waid kui õpetut mees. Meie õpetut mehed aga puhkawad wõeras pehmes sängis ja kaisutawad wõera rahwa neiuid, imewad wõerast mahla oma sisse ja pörawad isamaale selga. Isamaa on palju kannatanud ja palju oma tugewamatest lastest kautanud, ta filmad on küll wiimisel aastatel sugu lahti läinud, aga nad ähwardawad jälle une waipasest kufuda.

Kust oled sa seda politika tarkust enda sisse imenud? Küsis Tiit imetelles!

Ma olen seda omas peas mõelnud ja mõned raamatud on mind jenna otsale aidanud, aga ma loodaks päewi näha, kus Gesti õpetut rahwas ennast täieste ühendaks ja püha sidemega ennast kofku koidaks tugewa tööle waimu põllul ja meie põllumehed neid igapidi ka ühenduseks aitaks. Palju aega olen ma neid mõtteid omas pääs kannud, täna puistan neid sinu ette peremees, peaks nemad ka kaugemale kōlama ja mitte Seljaotsa Tiidu põllule mädanema.

Kui meie targemad mehed ise targemast ei tee ega tallita, meie neile ometigi mõistust pähä ega armastust südamesse ei suuda istutada.

See on tõsi, aga soowida wõime ommetegi. Holstri walla koolmeister Adamson soowis ka kord ülemat Gesti kooli ja tema soowist kaswab Aleksandri Realkool ometigi wälja. Dorma kōster Adam Jakobson soowis mangukoori asutada ja tema soowimisest on wiimaks hulk mangukoorisid wälja kaswanud, tema poeg G. R. Jakobson soowis Gesti põllumeeste seltsisid ja muud ja waata, nad on Gesti pinnale kaswanud. Rahapantafid soowitakse

asutada, ja kord tuleb aeg, kus nad elule tõusevad, mis ei pea siis ühendus, mis nii mitmelt poolt soovita-
takse, Eesti pinnal aset võtma ja seda oleks kõige enam
waja kosutada, meil oleks aga ka ühendust maapinna
ärälunastamises hädaste waja soovida ja seda peaks
pärisperemehed korda saatma, et nemad oma kapitali
ühendaks ja suurel määral mitte üksi talu kohtasid, waid
ka mõisaid ja waldasid ära ostaks ja siis kestmises hin-
nas omale rahwale ära müüks, sest kes suure tüki ostab
saab palju odavamalt, kui mõne väikse lapikese ostja.

Sätame tulewiku soovimised weel südame põhja
magama, ja vaatame, kuhu sinule pesakese võiksin lüüa-
tada.

Ma olen Salametsa koha peale mõelnud, wastas
Nikolai, seal on küll peremees sees, aga täitsa wiina
kammitšas ja tänawu kewade peab ta koha ära andma.
Ma tahan hommen mõisa minna ja teda osta paluda.

Parem on, kui meie kahekesi läheme. Minu küll
härä juurt ei salli, aga kauplemise juures võiksin julle
abi olla.

Kust ja seda tead, et ta sind ei salli?

Mull on paar korda oma raja pärast temaga tege-
mist olnud. Ta tahab üht heinamaad minu käest tagasi
saada ja teisest kohast asemelle anda, maa suurus on
küll üks ja minu asemelle weel ehk tulusam selle poolt, et
ta siis kõik ühes tükis oleks, aga heina rikkuse poolt on
põlunud tükk poole halwem. Ma tahtsin üks jagu maad
enam saada, aga seda ei taha jälle härä, sellest on meil
jugu pahandust ja sõnolemist tõusnud.

Aga kes peaks jell ajal võeti teise kasi filmas ehk
südames kandma? Aga üks waatab aga oma waranduse
kasutamise peale ja seda ei wõi ju ükski meie aastajada
patuks, waid ülepää inimese patuks nimetada, kes maa-
pinna ja tema waranduse juures ennast ennem surnuks
waewawad, kui seda oma ligimesega rahus raha eest
jautawad.

Raha eest jautaks maapinda kohe, ja seda wäge saad weel hommen päew näha. Raha on kõige suurem walitseja maa peal, ta lüffab küll mõnda meest hauku, aga võib sealt pea jälle tõsta.

Teisel päewal sõitsiwad mõlemad mõisa ja palusiwad härra juttule.

Lahkelt wõeti neid wastu ja mõne minuti läbi rääkimise järele nimetas härra kolm kohta, keda ta müüa tahtis, ka Salametsa ja soowis wiimast sellepärast, et seal peremees muidugi sauna elama minna, ta olla waeseks jäänud oma joomise läbi, ka oli see koht kõige odawam, et majad waeses korras seisid.

Meie tahame kohtasid enne hästi läbi waadata ja siis kaubelda, ütles Tiit. Millal võime jälle härrat tulitfema tulla?

Tulge ülehommen, siis on minul kõige enam aega.

Mehed sõitsiwad kohtadelle, ütlesiwad peremeestele mispärast nad tulnud ja kas nad mitte ise osta ei tahaks? Iga üks waatas wihase filmaga nende peale, naesterahwast kuuldi sajatamise sõnu, üksinda Salametsa peremees wõttis neid lahkestest wastu, seletas maa põhja ja headust ja soowis wäga, et seda kohta ära osta. Mina olen wana, ei ole minul lapsi ega naist enam, wõerastega olen waewlenud ja oma jagu kõrtsisid orjanud, ma näen, et ma mõnes tükis rumalaste olen elanud, aga mis wõin ma jenna teha, noorust ei wõi mina enam tagasi soowida, mull oleks weel soow, et mind, kui selle talu ära ostate, omas maja nurgas surra laseksite. Nii palju kui ma sünnin, teenin ma ikka, ja riidid on minul elu päewadeks.

Siin wõid tööle hakata, ütles Tiit, siin annab põld pea tugewad wilja ja heinamaad on ka head, aga alles metsas, seda parem, ja majast wõid mõne aastaga hea maja kohentada, ehk kui wallaga kofku jäed, ehitab see sulle uue.

Wana peremehega tehti kaup, et tema majasse elama wõib jääda ja oma wana maja kraami aega mööda ära müüb.

Seatud päewal läksiwad mehed mõisa, kaup tehti walmis ja Nikolai maksis 300 rubla käeraha sisse, aga sellega oli tema ka oma suurema jau raha wälja annud ja ei hobust ega lehma, ei midagi maja kraami ja aasta pärast pidi ta 1000 rubla weel maksma, ning 2000 rubla eest renti maksma. Raskest meelest lahkus ta mõisast.

Tiit aga naeris ja ütles: Nüüd hakawad omad kirkud hammustama. — Aga ära lootust kauta, ma tahan siin sugu kae alla wõtta, tulewikus nõuan aga kõit jälle tagasi. Sinul on wilja seemet waja, kui ka jõogiwilja, minul on salwed täis, Sumal on mind õnnistanud, siis annan sulle sügise ehk tulewa aasta tagasi maksu peale seemne ja leiwa, ka ühe lehma ja paar lambid, aga hobused pead kohe ostma, mitte kallid, waid tööloomad, paari lehma ka, aga kõige suuremas hädas oled sa orjadega. Selle oleks faks sulast ja faks tüdrukut waja, aga neid ei saa sa kuskiltki. Teenijad on peremehe ülem wara, aga waatame ometigi järele, ehk saad suwilised.

Täna lahke aitamise eest, ütles Nikolai, aga jüda tahab külma minna, ränk on ta, otse ränk, aga tahtmist ka ja ma mõistan ometigi tööd teha. Sumal aitab omalt poolt, küll ta läheb.

Kõige pealt on sinule nüüd head perenaest waja ja niisugust, kes ka midagi ühes toob, ütles Tiit.

Naese wara ei öelda kaugele ulatama, wastas Nikolai.

Ometegi, ja weel wäga palju, naesewara on tema endale suureks toetuseks, ta on otse ühe enese omaduse peale ja mõistab siis ka weel juurde koguda. Ma annaks nõuu, mõne üksiku tütre järele minna, saad ehk terve talu kraami ühes.

Täna südamest soowimise eest, aga ma tahaks weel aasta ehk enam poisimehe põlwe pidada, mull on ema kes taluperenaese ametit weel enda peale wõib wõtta.

Ta saab ennaft otsata rõõmustama, kui jälle omas toas jalgu wõib joendada, oma jängis sirutada, oma tahtmisel tallitada.

See on küll wäga ilus ja lõbus, aga küll näed, et just tema sind ka naesewõtmisele sunnib, ja wõid ema sellegipärast ikka oma juures pidada.

Niisuguse jutu puhumisega jõudsiwad mehed wana pefasse, aga juba teisel päewal sõitis Nikolai Salametja, ostis wanaperemehe käest kaks hobust ja kolm lehma ära, ka muud majakraami ja kuulas orjasiid. Wana peremees oli kahega kaupa sobinud ja need pidas Nikolai endale. Süri päewaga astus ta oma majasse. Emale ei olnud ta sõnagi sellest lausunud, ega tema pool käinud, ta tahtis kõige pealt elu kambri enam korda saata ja siis emale järele minna.

Tiit aitas omalt poolt isalikult ja lubas ka raha tulewa kewade laenata, kui puudus peaks tulema.

Nüüd alustas kibe töö — aga iga päewaga nägi Nikolai, et palju majasse weel puudus. Raha ja raha nõudis majapidamine, raha täna raha hommen, aga sisse ei tulnud teda kuskilt. Pisukene kapital, mis aasta kümme waewaga sai korjatud, läks wälja, rahakotti põhi puutus pihku ja weel ei olnud alustustki tehtut.

Waesus on ränk koorem, ja weel kõige rängem sellele, kes enne paremaid päiwi on näinud. Nikolai käis kui maha rõhutat taim omal pinnal, maa kuumas ta jalge all. Temal oli luba oma isa isade maaga teha mis ta tahtis, aga weel seisis ta kurwastuse ahelas. Ei jõudnud ta tulewal kewadel maksusiid ära maksa, wiisati teda koha pealt ära ja ta kautas oma wiimse kopiku. Tiit lubas küll aidata, aga ta tahtis kord jälle omat kätte.

Kurwastuses läks ta magama, kurwastuses tõusis ta ülesse, küll palus ta Sumalat, küll tegi ta tööd, aga, temal puudus ärataja, kormalt kowa nõuandja, südame joendaja, kofukoguja, maja elu waim.

Mõni päew oli ta tulist wiha täis, ta oleks terwe Päänemere fuhermangud merde wisanud, neid nendest

wanast aastasadade porist puhastanud, uueks maa ja rahwa loonud. Ta süda mõistis kohut, nurises ja urises isa isade peale, et nad wahwamalt mehifemalt raudmeeste wastu ei pannud.

Nikolai kohendas nii palju kui mõis, oma elumaja ja sõitis sumviste pühadel ema järele.

Ilm oli waga ja soe, mets ja maa auras lille lõhnast, õelmete pulma rõõmust kuulutas õhu ruum. Ema sauna juures kõitis ta hobuse kinni, astus onnikesse, aga see oli tühi. Ta läks tua juurde, noor noorik juhtus talle wastu ja selle käest sai ta teada, et ema karja loomi hoida. Karjusel olla täna püha. Nikolai sammus karja maale. Kasele all sõiwad loomad, künka otsas istus naesterahwa kogu raamat põlwede peal. Ta astus ligemale.

Naesterahwas fargas püsti, filgatas ja tahtis jooksu panna, aga juba seisis Nikolai ta ees.

Salme! oma ema otsin siit ja sind leian ma. Salme! Kas tunned mind weel?

Ma tunnen sind küllalt, oled nüüd uhke pärisperemees, ei tule enam emadagi waatama, muud inimesed hoitku eest. Nõndap see ikka on, saab Gestrane kord sugu kõrgema kohale, siis on ta weel õelam kui jaks!

Salme! Sa ei tea mis sa räägid. Ma seisn nüüd kõige madalama järje peal, kõige kangema wõitlemise orus, ma wõidan, ehk langen igawese hauku.

Hauku ei wõi sa koguni langeda, sull on oma tuba, oma põld, oma pere, ja rikkas pruut, mis sa weel maa peal tahad!

Kõik wäga ilusad asjad, mis aga alles taewa ja maa wahel kõlguvad. Mu maja on wõlgade peal õstetud, pere on mull pisukene, tuba on parem heina küün kui inimese onnikene, wilja wäljad luhtawad küll ilusaste ja südames ärawalitsetut pruut on küll rikas waimu annidest, aga mitte küllast ega hõbedast ja ta peab weel

ootama. Dotama sellepärast, et mull jõudu ei ole pulmi teha, ega temale pesa aset pakuda.

Armastaja südametelle on väike onnikene lossi hooneks, ütles Salme.

See on tõsi, aga waewa ja wiletsuse orgu ei tahaks ma teda wedada, raud ahelaid ta kätte ümber siduda, mure koormat ta õlale laduda. Mu pruut on veel lusti aasal, tantfib kase kaafikus, mureta ja waewata, sellest paradiisist ei taha ma teda veel liigutada.

Kui tema su õige armastaja on, siis peaks ta su koormat aitama igapidi kergitada. Ma olen kuulnud, et ta ka kullast ja hõbedast, riietest ja loomadest rikas on, siis peaks sa just tema abi taga otsima ja su suur waew ja kurptus langeks põrmusse.

Teeks sa seda oma peigmehele Salme?

Kui ma rikas oleks, annaks ma wiimse kopiku ära, et oma armsamat peasta!

Kas mäletat veel, mis sa wantrilt maha karates mulle südamesse hüüsid? Ehita kindlaste edasi, sa ei peta ennast! arwad sa, et need sõnad tuulele kõlasiwad? Ei Salme, ma olen kindlaste ehitanud, sind meeles kannud ja arwan, et ma ennast tänani ei ole petnud. Salme, oota veel sugu aega ja ka sina ei ole ennast petnud. Salametsa koht ootab sind ja selle sees sind armastaja Nikolai; aga et sa tema peale wõid ehitada, pakun ma sulle siin Sumala templis esimest korda kui peigmees kätt ja südant. Kätt teda ma ühelegi neiule veel ei ole pakunud ja südant, kes aga aastaid juba sinu järele on igatsenud.

Uga! kus jäeb su rikus armuke?

Ma ei tunne üht rikkamad kui sind, sina see oled, tee mind õnnelikuks oma waimu rikkusega ja mu maja paradiisi aiaks siin maa peal.

Salme käest hakas ta kinni, Salmet surus ta oma wastu rindu. Salme aga ütles: Näen ma und?

Sa ei näe und, waid su Nikolai palub sind, anna oma südant temale, ja tema naaseks, tema toeks ja aitajaks,

su Nikolai tarvitab tuge, muidu langeb ta mure oruše.
Kas wõin su peale loota?

Chita kindlaste edasi, su Salme ootab find!

Kas nad suud antsiwad, ei tea mina, aga Daewaisa
lautas wist omad käed õnnistades nende üle ja ütles oma
Kamen senna juurde.

Kaua nähti neid käsi käes istuma, kaua juttu puhuma.
Ema astus nende juurde. Mandlekult pakus Nikolai
temale kätt ja ütles: Kõige pealt õnnista meid ema, Salme
on minu pruut ja kui pererahwas mitte selle wastu ei seisa
wiin teid weel täna mõlemid oma majasse.

Sind oma perenaeseks ja Salmet sinu tüdrukuks.
Ei see lähe korda poeg, ütles ema, oma õnnistust ei
keela mina teile sugugi, ma tulen ka su majasse, aga mitte
perenaeseks waid Salmele aitajaks, tee teda koge perenaeseks
ja ja ei kahetse seda eladeski.

Kui ja seda armas ema soovid, siis peab see sündima.
Salme aga hakas ema ümbert kinni, tantsis ja laulis:

Müüd jääme kokku eluks ajaks

Üks aitab teist ka häda sees.

Mu armuke on meie toeks

So nõu käib meie soowi ees.

Süis rõõmsalt prii pinnal elame

Ja auusalt päewa tööst kord lahkume!

Müüd pidasiwad kõik kolm nõuu ja wiimne otsas oli:
Pulmad pidiwad pea peetama, aga nii wäiksed kui wõi-
malik ja siis ema kõige Salmega Salametsa sõitma,
ning senna eluks ajaks jääma.

Weel sell päewal andis Nikolai pererahwale oma
kõrja nõu teada. Malle kaisutas Salmet ja ütles:

Müüd oled sa ometegi õnnelik pruut ja meie tanttime
weel pulma päewal Wiru waltsi. Ratta perenaene aga
lubas oma poole kasu tütre pulma auusaste pidada ja
wäime firstu eest muret fanda; see olgu tema mitme
aastase orjuse palk.

Äsi lagunes pea terwe kihelkonna läbi, naeste wekil oli täitja jahwatust ja ka mõisa härra majas räägiti lugu.

Ma olen palju kannatanud, ütles härra oma prouale, palju, wäga palju selle noore neitsi ema pärast. Tema kandis mind kui poisikest kätte peal, ta hoidis mind hellaste isa majas, aga ma tasusin temale sellega, et tema maja ta pää pealt kautasin, ta põllu lapikese oma wäljade külge köitsin, teda ehk surma sängi sirutasin, mitte tule riista, ehk rohude läbi, ei, oma sõnade läbi, ma olen palju kannatanud, tihti seisab ta unes ja ilmsi mu silma ees oma ähwardawa taewa poole sirutat kättega, kui paluks ta õnnetust mu pää peale. Sa opmann peab nii-samasuguses waewas aelema. Meie peame seda katsuma tütre juures heaks teha. Ma annan seda sinu hooletse. Otsi see neitsi ülesse, kuula tema järele ja wõta nii palju mõisa warast kui palju sa tahad ja anna temale kaasa anniks. Ära kitsi ole, waid jaga heldest käest ehk lõpeb kord minu waew.

Ma tundsin seda ammugi, et su peal iseäraline patt rõhub, sest mitu korda waewled ja öösi, mitu korda kahwatat ja päewa ajal.

Wanemate patud nuheldakse laste kätte, ma olen raskesti selle naese wastu eksinud, aga mu auu, iseäranis aga meie mõisnikkude auu peastsin mina ja see peab Eääne merepinnal kõikumata seisma.

See on ritterlik, armas mees, ja sinu tahtmine peab fullaselt täidetut saama. Ei kau siiski piisuhänd, noo siis sõidame Saksamaale, seal peab üks naesterahwas palwega kõik wiga mõne taaleri eest parandama ja asi on otsas.

Sa oled mu fulla tüff, mu auu-kroon, mu maa pealne ehataht!

Aga kui ehk neitsi ühtegi wastu ei wõta?

Dee seda nõnda, et ta kõik sinu armust tulema arwab, kui sa seda minu nimel teed, siis ehk tõuseb mõnigi jutt

weel, aga meie peame kavalad kui ussid ja wagad kui tuis-
kesed olema.

So jo! küll ma nüüd mõistan! Sa pead minuga
rahul olema. Pruut on weri waene, ei too ta lehma
mullikat, ei riide kirstu, ei pada ega panni majasse.
Ma tahan hommen ühe rikka päris peremehe majasse
sõita, kõik nende maja tarwitust ülesse kirjutada ja siis
tean, mis neile tarwis läheb.

Sa oled mu päikese paiste, mu südame rahu paif;
juba täna tuleb rahu mu majasse, mu südamesse. Ka
tema ema kraami lasen ma mõisa sulastel tagasi wedada,
aga maa tüff jäeb minu omaks, ehk küll see ka neitsi
pärandus on.

Kuida on see tema pärandus?

Mu isa oli seda tema emale finkinud, aga ei kuski
kohtus finnitunud, üksiinda temale kirja annud ja selle
peale toetas naesterahwas tugewaste, hakkas mu rahwale
wastu, tegi sõda, ma rebisin paberi lapi tuhandeks tükiks
ja wiskasin õelale mööda filmi, waata, waata! seal seisab
see põrgu naene, käed rusikas ja ahwardab mind.

Nüüd kadus ta jälle ära ja naeris hirmsaste. Peaks
see wiimne kord oleme teda näha!

Meie peame kohe Berliini sõitma ja terwist otsima,
su närwid on mõttes sugu ühe kohale kinni jäenud, tee
reis, wõerad kohad ja naesterahwas palwe kambriks, mees
ja jaad pea terweks.

Aga see saun ja põlew puu hunnik!

Oled sa sauna ära põletanud?

Seda küll mitte, ma lasksin teda hunnikusse kiskuda,
pärast oli tuli, ei tea kuidas lahti peasenud ja kõik tuhaks
teinud. Rahwas arwab aga, et ehk mina ehk opmann tuld
õledesse pistnut.

Rahwas arwab kõik õnnetust meilt tulema, aga ei
teagi, et meie nende õnne hallik oleme. Kristiusku oleme
neile toonud, õpetajad neile koolitanud, koolid jalale sead-
nud, päris orjuse ära kautanud, nüüd weel maad müü-

nud, mets loomadest inimesed teinud, aga ifka waatawad nad meie peale wõeriti. Üks mõistmata rahwas on see Gesti rahwas ja nende nüüdsed ajalehed ja rahwamehed päris põrgu tuld — mis soowiwad nad õieti?

Nad soowiwad sedasama, mis meie wanemad Saksamaal ka ford soowisiwad! Meie soow läks täide, nende soow ei tohi eladeski täide minna.

IX.

Õseäraline õhtu.

Mõni päew pärast Nikolai emale sõitu sai ta Ratta Aleksandri käest kirja, kus teda wäga paluti tulewaks laupäewaks Rattale tulla. Sell päewal on minu Malle sündimise päew, meie tahame teda sugu rõõmulikult pühendada ja ka sinu kihlused awalikult pidada, tulewal pühäl seisad muidugi juba kõige rahwa juus, sest õpetaja saab su nime rahwale kanslist kuulutama. Tule, kui mitte enne, siis õhtu ees. Minu kaks sugulast, kes praegu Taara linnas suures koolis õpiwad, tulewad ka ja meie peame rõõmuliku tundisid oma rahwa hulgas.

Laupäewa õhtu poole sõitis Nikolai Rattale. Teda wõeti lahkelt wastu. Salme seisis mürsja ehtes ja teda hoiti kui külalist, aga mitte kui orja. Mõnikord kui noorikul ehk pereemal hädast waja teda läks, kutsuti ta abiks.

Õhtu oli wäga kena. Mõned noored sõbrad kui ka kaks õpetud Gesti last istusiwad aias kaskede all, lauliwad, mängisiwad, naljatasiwad ja saatsiwad lõbusalt aega aja meresse.

Peale õhtu jõogi istusiwad noored mehed tuas laua ümber ja rääkisiwad wanast Gesti laste elust, tuletasiwad hirmsad orja aega meelde ja soowisiwad mõnda olewiku ja tulewiku kohta. Minewiku aeg on iga ühele tuttam, meie jättame ta siin arutama, aga mis olewiku ja tulewikusse soowiti, katsume üles kirjutada.

Olewiku üle arutas advokatiks õppija seda: Meie aeg on mõitlemise aeg igal põllul, wana olek on oma aega ära elanud ja peab kollikambri kannetama, uut ehitust soowitakse ka wana meeleliste laagrist, aga kõige enam meie rahwa juhatajatest, aga iga töö peaks wäga targu ette mõetama. Wäga oleks soowida, et kõik rahwas, see on terwe Balti, Saksa, Läti, Eesti ja Wene rahwas oma hulgast kõige paremad targemad pojad ühe kongressile saadaks ja selle peal uuendused ette wõttaks, nii kaua kui aga igauks oma teed käib, ei lõppe sõda ega wiha wain. Saksa rahwas ei taha Eesti ega Läti rahwale midagi järele anda ja need wiimaks Saksa kodanikkudest ühtegi teada, selle läbi läheb praegu rahwaste wahel ikka laiemaks ja kui pea keegi järele ei anna, nii laiaks, et ühendus enam võimalik ei ole. Ja mis tõuseb sellest? Sellest tõuseb wiimaks ühe sugukonna täielik lammimine. Meie loodame, et Wene walitsus meile abi annab, meid kae alla wõtab, meid ja meie õigusi enam ja enam kaitsma hakkab, kuidas ja seda juba mõned kümned aastat on teinud, meie selja taga seisab tugew jõud, selle peale ennast toetama peame, toetada wõime; sest meie elame Wenemaal, kõige paremas kauba ajamise ja põllu harimise kubermangus, meie olewik seisab juba kindlal põhjal ja tulewikusse wõime rõõmuga waadata ja meil ei ole eladeski kartust, et Saksa riik meid ehk äraneeleks, eunem kaitseb Wene walitsus oma wiimse mehe, kui meie maad. Ja mis oleks Wene maa ilma Balti rannata? Kui inimene ilma päata! Seepärast julgeste edasi, Eesti mees raja rahul oma radasi. Ei taha siin Sakslased meiega käsi kões käia, siis saame meie ilma nendeta ka läbi — Elagu meie armuline Keiser Aleksander III., tema kõrge abikaasa, tema wägewad nõuandjad!

Nad elagu, kõlas terwest koorist ja nad elagu kõlas laulu hea, kuhu ka naeste healed ühes laulsiwad.

Meie tulewiku kohta awaldas teine üliõppija, õpetaja ametisse astuja: Meie rahwas peab agaralt oma põldu

eneſe kätte raha abil muretsſema, oma wõlgasid auuſaſte maſſma, oma raha kaſwatama, kõige enam wiina eest ennast eemale hoidma, omad majad paremaſt ehitama, kooli põldu tugewaſte harima, oma poegi ja tütrid mitte kadaka ſakſteſt kaſwatama, waid neid, kaſ maale põllu harijaſ, ametimeheſ, ehk ſiis neid nõnda koolitama, et nemad kõige ülemat õpetuſt kätte ſaawad ja oma rahwale truuiſ jãewad. Pool windunuid on meie rahwa hulgas juba küllalt ja need on meie rahwa õnnetuſ, niisugufe haridufele peaks rahwaſ iſe haſama tammi ette tegema, eſiteſ et ta oma lapſi mitte wõeraſ keeſe aasta ehk kaſ ei koolitaſ, waid omas emakeeſ, teiſelt, keſ wõeraſt keelt õpib ja ülemasſe kooli aſtub, peab kõige wãhemalt kooli, kelleſſe ta aſtub täieſte läbi tegema, olgu ſee ſiis elementar-, kreis-, real- ehk gymnaſiumi kool, kõige õigem oleſ, kui keegi õpetuſe radale aſtub teda ühe ameti õppimiſega lõpetakaſ, ehk parem põllu- meheſ jãekſ. Juſt poolikuiteſt haritud inimeſteſ tõuſeb õnnetuſ, tööd ei taſa nemad teha, ametid ei ole nemad õppinud, jüüa tahawad nemad, riidid ka kanda, kuſt peab tee tulema? Mis ſiis muud, kui peawad wargile minema. Tõiſte oma enda poole kiſkuma, ſcaſt lõitama, kuhu nad külwanud ei ole. Ma ütlen weel: Tulewiſus ja juba nüüd peaks Geſti, kui ka iga rahwaſ wãga ſelle üle walwama., kuida ta oma tulewaſt ſugu kaſwatab, ja kelleſ ta teda kaſwatab! Sumala kartuſ kõige enne, peale ſelle tugew mõiſtufe hariduſ. Teie mu auuſad kuuljad olete kõige kindlama põhja peal, ehitage tugewaſte ſelle peal edaſi, kaſwatage oma karja, koſutage oma põldu, ſööge oma leiba, jooge oma odra ja humala wett, tänage Sumalat, et ta teile tugewa põhja jalge alla ſinkinud ja ma ſoowin jüdamest, et iga meie ſugu endale kaſ maal ehk linnas kõwa põhja jalge alla ſaakſ. Elagu meie Geſti rahwaſ, tema oma tuba ja luba! Elagu meie Geſti peiud ja neiud Sumalale auuſ, Keiſrile toekſ, oma ligimeſele ja iſeeneſele kaſuſ. Nad elagu!

Nad elagu, kõlas terwest koosolejatest.

Nüüd räägiti meie seltslikust elust ja joowiti, et see ka paraneks ja mitte kraawi ei läheks. Mõned armawad seda seltslikust elust, kui nad kofku tulewad, laulawad, loewad, taewa poole kiskendawad, oma kurja tegusid üks teisele awaldawad, oma ligimeste peale kiwa loobiwad ehk neid sugugi tähele ei pane ja alatust peawad, ei see ei ole seltslik elu, see on wigane Daewaisagi orjus; kes tahaks, et teda waimus ja tões peaks kummartadama, aga mitte kiunuja pahura lapse wiisil. Teised tulewad kofku, joowad ennast kofe täis, wannuwad, foriwad oma ligimeisi, teewad suuga Pabelitorni walmis, aga ei jõua iseenele kehagi maast liigutada.

Kes seltsliku elu armastab ja teda peaks iga üks armastama, peab oma ligimesega targu tähtsad asjad läbi rääkima, oma rõõmu ja kurptust teisele awaldama ja tema rõõmust ja kurptusest osa wõtma. Mitte söömine ega joomine ei ole seltskonnas pää asi, ei ka norgusolek ega üleliigne hooplemine, pää asi on, et inimene inimest tundma õpi ja seda leiame iga õpetut seltsi hulgas. Meie olime üks teise liikmed, wennad ja õed isamaal ja usu sees, meie peafsime siis ka wennalikult üks teise hädaft ja rõõmust osa wõtma, aga mitte üks teise kaela lõikama. See asi sünnitas elawalt läbi rääkimist, siis wiis ka kiwa mitme seisuse peale, kes aga enese kõhu orjad ja nende eest seisti niisama suure osawusega. Uni kadus iga ühe filmist, elawa sõna waidlemises ja kui wiimaks ometigi lõpetust tehti, ütles iga üks, et nad unustamata sündimise ja kihluse päewa pidanud ja lõpetuseks lasti kiigulast, noortpaari kui ka kõiki maja rahwast elada.

Dõ magati Rattal ja teine päew läks terwe pidufond kirikusse, kus õpetaja peale jutluse Nikolai ja Salme nime nimetas, mis peale kirikut iga ühe suus kõlas.

Kirikust aga astus noorpaar kabeli ehk kalmu aiale ema Wiu hana peale, paluti õnne ja õnnistust tulewikuse

ja Salme lijas veel juurde: Ema anna oma waenlastele andeks; nad ei teadnud mis nad tegiwad.

Kui õhus kõlas heal: Laps jäta mind rahule, käi oma teed õnnistades ja lasse mind oma tallitust teises ilmas tallitada. — Minu pärast on kätte maksmine, sina ela rahu sees!

Rahwatades astus Salme ema hauast eemale, ta wärises! Mis full wiga, küsis noor mees?

Ei midagi, mu ema rääkis minuga, oli wastus, läheme oma teed kodu poole ja jätame surnud oma tallitusele! Kas sa paberi tüfid veel kofku jõudsid panna, mis ma kord sulle antsin? küsis Salme.

See kiri on minu kästis, aga mis tahad sa sellega teha.

Anna teda jälle minule!

Parem oleks kui ma teda tulle wiiskaks, see kirja tüff on ju ema elu lõpetanud, ei tea mis ta veel sinule toob, kui sa teda päewa ette wead!

Ma tahaks teda üks kord veel näha!

Parem oleks, kui meie teda küll kord veel waatame ja siis tuhaks põletame, kasu ei too tema meile mitte sugugi — — waid wõib õnnetust meie kaela tuua, sest teaks härra, et ta minu kästis hingab, ei müüks ta Salameetsa ega ühtegi kohta minule ja ilma kohata ei wõi meie ka ennaft ühendada.

Meie ühendusel ei ole kohaga midagi tegemist, kellel Sumal abikaasa annab, kingib tema ka leiba ja ulualust.

Ma mõtlen selles sugu teist wiisi: Esite koda ja siis kanakene senna sisse.

Sa mõtled, et inimene omast jõuust edasi saab!

Seda mitte, waid mina mõtlen: Sumala abiga omast jõuust; sest inimene peab waewa nägema, tööd tegema ja Sumal annab oma õnnistust senna juurde, seda tahame ka meie teha, Sumalat paluda ja tööd teha, siis ei jätta tema meid hädasse.

Kirjast lahkus iga üks oma poole maja ja iga üks mõtles koosoleku peale omal wiisil.

X.

Kõik teeb hästi Sumal.

Mitspärast käis täna meie mõisa proua meil? Miks nõudis ta meie maja tarwituste järele? Miks kirjutas ta mõnda ülesse? Tahab ta meie maja warandust tundma õppida? Teada, kui rikkad meie oleme? Mõnda küsivad Dtsa Tiidu pererahwas. Ega teadnud ühtegi wastata. Kartust ei ole meil ühtegi, sest meil ei ole nendega ühtegi wõlga, ei ka neilt saada, meie elame jellest ajast, kui oma pärismaa peremehed oleme, kullast elu, ei tüllita meid kubja kisa, ei aidamehe wanne, ei opmanni kepp, meie tunneme ennast inimese olema. Tänu Sumalale kes meie pealt enne wanast waewa elu ära pööris, aga nüüdki waewlewad palju ja palju rendi ja tenorjusega ja need inimesed on weel pooled pärisorjad. Sumal peastku neid pea nende waewast! Mitmed aga tahaks ennast ise raha abil peasta, aga nende kohtasid ei müüda, teised ootawad hingemaad ja need on kõige õnnetumad. Hingemaad saawad nemad kord kalmu künkas, kaks jalga laiuti ja kuus jalga pitkuti ja seda saame ka meie, aga mis sa teed kui rahwas seda loodab ja ootab, mis eladeski wõimalik ei ole. Meie sulane Nikolai saab oma maja peremehes oma jõu läbi, waewa on ta küllalt näinud, wähe maganud, palju tööd teinud, ma olen tema läbi kui teise kae kautanut, aga saab ka minu täis seda maailma; aga rikkama naese oleks ta endale pidanud kosiina, nüüd wõtab ta kõige waesema. Ma antsin temale küll head nõuu, aga see on tuulde läinud.

Eh! on temale otse õnneks, wastas Seljaotsa pere-naene, Salmel on kates enam rikkust kui mõnel firstu kappis, küll näed, et nad mõne aasta pärast paremast elawad kui mõned muud, lasj nad aga jalale saawad.

Nikolai tahab minu käest tuhat rubla tulewaks kewadeks laenata, ei tea kas pean andma?

Kui ja wõid siis anna peale, ta saab seda jälle warsti tänuga ära maksma ja ma arwan, et tema koha peal raha weel kindlam on, kui mõnes raha bangas, aga kohtu läbi pead kirja tema koha peale wõtma, ja 50% maksab ta wist ka hea meelega.

Ja muudugi, temal on nüüd küll kibe hakatus. Naest on temal hädaft waja, seda tema ka saab, aga pulmad wõtawad oma jagu kulu ja majas puudub kõik kraam, rikas noorik oleks kõik ühes toonud, oleks ometigi wähe abi olnud. Meie maja kraam ei maksa palju ja tema noorik mõistab wäiksega rahul olla, see on wist kõige parem. Kes teab kas ta meid ka pulma kutsub. Täna on juba teisipäew ja tulewal pühäl peawad pulmad saama.

Külal ta nelja päewal wist tuleb kutsuma. Aga mis mõisa proua täna siin tahtis, jääb meil ometigi teadmata.

Külal aeg ka seda seletab, aga meie kohus oleks noori rahwast jugu ka aidata, ütles perenaene.

Ma olen Nikolait küllalt aidanud, wilja seemne ja ka söömiseks laenanud, eks sellest küllalt ei ole?

Seda oled ja laenanud ja tahad sügise jälle kätte saada, aga ma soowiks, et ja neile wäikse pulma kingituse teeks.

Ja mis see peaks olema?

Sa laenasid Nikolaille lehma ja kaks lammasi, kingi neid Salmele, ta ema käis meid enamast tihti aitas, ta oleks oma tütrele niipalju ometigi ühes annud, aga nüüd ei too ta ühtegi majasse ja waeleks ei saa meie selle läbi.

Sündku siis sinu tahtmine, aga parem on, kui sina seda Salmele pulma päewal teada annad.

Tere tere.

Tere jumaline, kus hunti räägitakse, jeal tema koha on. No kuidas käsi uuel kohal käib?

Kuida ta waelel mehel käib, tee tööd, et pää uugab ja kogu raha teistele!

Noo ega waewata walget järki ei saa!

Raske on ta küll, kõik seisab lohatus olekus ja seda koha korrale saata, võtab aega. Ma oleks hea meelega õunapuu aia ära rajanud, aga aeg ei anna, peab sügiseks jääma. Palun aga minule mõned puud siis müüa.

Wanal peremehel oli ju ka väikene marjaaiakene.

Oli küll, aga see ei või õunapuu aia nimegi kanda. Raks puud seal sees ja arvata kümme kõige wäesemat seltsi marja põesast on kõik headus ja ta on veel uhke selle peale.

Ras meist linnud hästi figiwad?

Kes nüüd neid teab, lendawad oma soodu, saab näha mis neist saab?

Kuida wili kasvab? Kas heinamaal on rohtu?

Kui Sumal wihma annab, siis on wili heas korras ja heinamaal on ka oma jagu rohtu, aga eks nad ole wõsu ja padrikut täis. Mull on palju tööd, enne kui majast asi saab.

Ras muidu kõik terwisel?

Tah, tänu Sumalalle! Ma tulin teid tulewaks pühaks pulma paluma.

Oh oled ju peigmees, anna Sumal head õnne.

Tänan, aga minu pulmad saawad aga mõne tunni wältama. Ma palun sellepärast juba hommiku Rattale sõita, sealt läheme kiriku laulatusele ja peale selle pidama sugu lusti, ning siis läheb iga üks oma kodu.

Nii lühikeste pulmade pärast ei hakka ma hobust rakendamagi. Dõ peame pidu läbi, hemmiku sõidame Salametsa ja pidame seal päewa otša ja siis jätame find noor naesega üksi peremuret pidama.

Mis sa nüüd noort meest ehmatad, ütles perenaene wahele.

Tema tahab jalgsti rikkaks minna, ja ega ta teist korda pulmi ometegi elus enam ei pea, üks kord ja hästi on parem, kui kolm korda tehvasti.

Sa oled otse pääst tänä ära, wist tahaks sina veel pulmi pidada, ütles perenaene!

Mina pidasin terve kuus päewa ja ei kahetse sugugi, et nad nii pitkale wenisivad.

Eks nad olnud meele wõtjad küllalt, inimene oli kui rondunud, lühikesed pulmad on kümme korda paremad.

Ma mõtlen seda ka, aga Nikolai tahab wäga lühikesi ja needki teiste kulu peal, omast kotist ei raatsi ta ühtegi kulutada.

Ega nad ilma kuluta mööda lähe, aga meie oleme mõlemad waeled ja peame ka waele wiisi peal pulmi, ütles Nikolai.

Küll meie tuleme pulma, aga enne Esmaspäewa õhtut ei lahku mina Rattalt ehk Salamestast.

Külap oled ikka esimene kes ära sõidab. Nikolai, ta teeb nalja, oleme mitmes pulmas olnud, seal káratab ta korraga: Rahwas kasige kodu, kaua noorerahwa waewa weel imete? Ja nõnda on ta mõnda pulma lõpetanud.

Tána hommiku káis mõisa proua siin ja nõudis meie maja kraami järele, kas ta sinu juures ka káis?

Minu juures küll mitte, aga Rattal on ta minewal nädalal káinud ja mõnda järele küsinud, piima ja leiba sõõnud, Salmega sugu juttu ajanud ja oma teed sõitnud.

Peaks ta ometigi waeste majasse ennema minema ja seal troopsti wiima, oleks kümme kord õntsam, kui ta nüüd just kõige rikkamate juures káib, ütles Nikolai.

Kes teab, mis ta nuusib, ütles perenaene, ehk on kuhugi waja meie elu üle kirjutada ehk teadust anda ja siis otsitakse ju leiwamehed tunnistuseks aga mitte naljamehed.

Sa mõtled ikka paha, ütles peremees! Kes teab, mis hea peale just proua teadusi korjab.

Wõib olla ja eks igal ühel ole luba nüüd nõnda elada, kuidas ta himmustab, peaks aga mõisa oma kuuendiku

mehed ka rendi peale andma, ehk ära müüma, need on wana põrgu teurajused.

Need ei ja elu päewadelgi lahti, ütles peremees.

Neid peaks küll kord peastetama, sest kõige paremad talud on kumentifu maade peal.

Neid on kroomu mõisnikkudelle lubanud ja oma lubamist ei wõi ta ometigi murda.

Wõib olla, et mõisnikkud neid aega mööda ise ära müüwad, ütles Nikolai. — jättis Sumalaga ja tõttas oma teed.

Perenaene palus teda küll weel leiba wõtma tupp, aga aeg ei annud jäeda.

Nikolai on aga hästi näust kõhnemaks läinud, ütles perenaene.

Eks omad kirbud hammusta, wastas peremees.

Nikolai ehitas, mis wõis oma majas, aga suurt uuendust ei annud aeg ette wõtta ja raha kott ei kuulanud sõna.

Püha päew sõitis ta kui peigmees Rattale. Pulma rahwas wõttis teda hurraga wastu. Salme seisis wäga ilusas rahwa riidis ja teretas oma armsamat rõõmuga. Wõeti leiba ja sõideti kohe laulatusele.

Küll on aga ühesugune paar, ütles iga nägija, Salme on mõtlemata õnne leidnud, nüüd saab ta weel pärisperenaeseks, küll näete, et Salametsa koht nüüd õitsema läheb. Rahju, et noorik aga wäga waene on. Mõnigi pärisperenaene ohkas, oleks ta minu majasse kosja tulnud, oleks hästi wara ühes saanud ja mõnigi üksik tütar pühkis juu puhtaks. Spetaja oli Sumala õnnistust nende peale palunud, nad oliwad meheks ja naeseks kofku liidetut lahutamata koidetut. Emahaud õelitses lilledest, Salme oli teda kaunistanud. Ilm oli wäga kene, tiritust läksiwad nemad emat vaatama. Õnnista ka sina meid palus Salme südames ja unusta mis julle maa peal kurja tehti, aga wait seisis hua heal, wait õhk, ta on wist andeks annud, arwas Salme.

Shtu poole peeti pulmi, kuidas igas kohas, söödi joodi, noorrahwas keeras Wiru waltsi, iga üks oli rõõmus.

Wälja otša perenaene tõmbas noorikut sugu enesega ja ütles: Teie elu alustuseks kingin mina omalt poolt sinule selle lehma, mis juba teie talus on, kui ka kaks lammast. Salme andis ta kääle juud.

Tulge ka nüüd tihti waatama, oleme ju enne ka tutwad olnud ja mu mees lubas teid weel häda ajal aidata.

Shtu ees läks pulma rahwas lahku, noorpaar istus wantrile, mõned läksiwad neid saatma, aga keerasiwad pea tagasi, üfsinda Seljaotša peremees sõitis kunni uue kohale, et tee pea mööda wiis.

Meie pulmad on otšas, ütles Nikolai tee peal, olid wist wäga lühikesed?

Meie ei wõinud suuremid ega pikkemid pidada, ja mis aitab kui meie ka nädal otša tantšiksime, paremast ei lähe elu sellepärast mitte.

Salametšas wõttis neid sulane õues wastu, andis ühe wõtme Salme kätte wêlde: Täna toodi üks first siia ja wõtti kästi teie kätte üfsinda ära anda, aga kes firstu tõi, on minul tundmata, meie panime teda rehe alla.

Noor perenaene astus kambri, laual põlesiwad ilusa lühtritelt küünlad, laud oli mõnesuguse hea roaga kaetut, paar pudelit weini ja õlut seisiwad laual.

Kes on siin seda teinud? küsis Nikolai.

Üks wõeras naesterahwas, ütles tüdruk ja peaks — aga küll teie ise leiate.

Nikolai palus Seljaotša pererahwast lauale astuda, ja leiba wõtta, sest tee pörutas juba oma jau ära.

Laual murti pead, kes ehitaja olnud ja arwati mõisa proua peale, aga sulased ega tüdrukud ei teadnud otjust anda.

Peale söögi ütles Seljaotša perenaene: Nüüd läheme pruut kambrit weel waatama ja siis sõidame kodu poole. Nikolai ütles: Ega muul seal nüüd kes teab mis ole, Säng ole kotiga, wäikene laud, see on kõik ta ehe.

Nad astusiwad sisse. Ehmatama pidiwad kõik.

Kamber oli eht tuaks ümber muudetut. Sängis pehmed padjad, ilusad linad, sängi ees willane tekk, kui ka selle peal, wäikene sohwa, peegel seinä peal, mõned wäga ilusad pildid, mõned toolid ja laua peal ilus rätik ja selle peal kaks lühtrid küünaltega kui ka ilus tullatut piibli ja laulu raamat.

Aga ja oled ilusaste meie pruutkambri ehitanud, langes Salme Nikolai kaela.

Sa eksid wäga, niisugusid asju ei ole minu jõus, siin on wägew käsi tööolnud, teadmata õnnelik woolanud, waata mis seal seisab?

Kõik waatastiwad laua peale; Piibli kõrwas seisis sedel ja selle peal: „Su ema saadab kõik seda sulle!

Glab, weel ju ema, küsis Nikolai kartes?

Ema puhkab hauas, aga üks on seda ema asemel teinud. Aga mis first see peaks olema?

Mindi waatama.

Salme keeras luku lahti, kõige peal seisis jälle kiri: So ema saadab sulle pulma päewaks!

Siin oli kõikjugal riiet, willast ja linaast, kõiki mis Salme nii wäga tarwitas. Nooriku silmad jookstiwad wett rõõmu pärast, aga mis see weel on?

Kirstu kõrwas seisis kast ja selle sees kõik maja tarwiline kraam, pannid, padad n. n. e.

Seda on mõisa proua toimetanud, ütles Seljaotsa peremees, näe seal on ka wana Wiu tool ja tema kraam, mis sauna lõhkumise juures ära weeti. — Nad teewad heaks, mis kord wiha läbi pahaks sündis.

Salme waatas ema kraami! Mure tuli ta peale, ta mõtles oma sauna päewade peale, õnnetunnide lapsena olekut. Palju jookkis ta silme eest mööda, kui unes seisis ta, aga südames hõikas heal: Mina tahan kätte maksta, tütar jätta mind rahule, ja ela õnnelikult oma noore mehega.

Ema, ema, karjatas Salme. Anna andeks!

Noormees tõmbas teda enda järele, kirst feerati kiini, wõerad jäeti Sumalaga, rahus feeras noorpaar pruut-kambri. Nikolai wõttis piibli, luges tüki, mõlemad lange-siwad laua äerde põlwili ja taewa isa õnnistas neid. Südameliik tãnu palwe woolas ülesse Isa auujärje ette.

Ema toodi tulewaste päewade sees kõige oma kraa-miga Salametsa. Perenaese ametit ei himustanud ta üheski tükis enda kätte, ta oli Salmele abiks, kes teda igapidi kätte peal kandis.

Raske töö alustas, wõlad litsusiwad hirmsaste noort rahwast, aga aega mööda wähenesiwad nemad, siis tuliwad jälle aastat kus maja elu tagurpidi wedas, aga ka neid kanti kannatuses. Salme käis mõisa prauat tãna-mas ja Nikolai tegi seda raha maksmisel, aga need ei tahnud teatawakski wõtta, et nad head teinud.

Mõnda kord käisiwad mõisa omanikud Saksamaal, aga rahu ei tulnud siiski südamesse. Wiis maatükki litsus kui kiwitükki rinnal ja ta warane surm, ta ähwardawad sõnad ja kãed seisid igal pool silmis.

Salme aga wiskas Nikolai teadusel paberi tulesse õeldes: Pareim jõome leiba rahuga, kui wiha waenu tõs-tame ja kohut abiks palume ja kes teab, meie sealt ometigi õigust ei leia.

Sõnad kes rahu nõuawad, sest nende pärast on maa pind, ütles Nikolai, kui Sumal aitab, saame kord weel halja oljale —, aga oma koolmeistrile kinkin ma iga sündimise päewaks pea suhkru, kunni mina elan.

Minewal sügisel juhtus raamatu kirjutaja Salametsa talusse. Sues astus tugew peremees talle wastu, aga hallid juuksed katsiwad pãä luuid, nõndasama ka Salmel.

Kas ikka weel tööd teete?

Sah muidugi, töö on mind tãna päewani toitinud, mind pärisperemeheks Sumala abiga teinud, mu lapsi kaswatama aidanud, mulle head hooned seia pinnale

muretsenud, nii kaua kui võimu, rändan edasi. Ilusas aias jutustas ta mulle oma lihtlabase eluloo ja lõpetas: Meie elame veel, aga mõisa oymann ja herra on Sumala ees, ning nende mõisa võeraste käes, ka minu ema puhkab kabelis, kord tuleb ka meie kätte, küll siis taevas oma asja kord õiendame.

Ma soovisin pitka iga ja head õnne, maitisin puhast piima, võid ja juustu ja lubasin nende elulugu ka täieste teiste inimestele jutustada. Siin täidan oma lubamist.

Noorte inimestele hüüan aga: Minge ja tehke nii-
samuti.

Aga kuidas Selja otsa rahvas ja nende lapsed kui ka Ratta rahvas elavad?

Selja wanad on hauas, poeg linnas ametis, tütar kuulsal mehel, aga Ratta Aleksander elab Mallega veel laste juures head päewi; meie käime neid tihti ja nemad meid vaatamas. Selja otsa talu on aga tohtri herra juure korteriks ümber muudetud ja maad rendi peal.

Sumalaga maja rahvas!

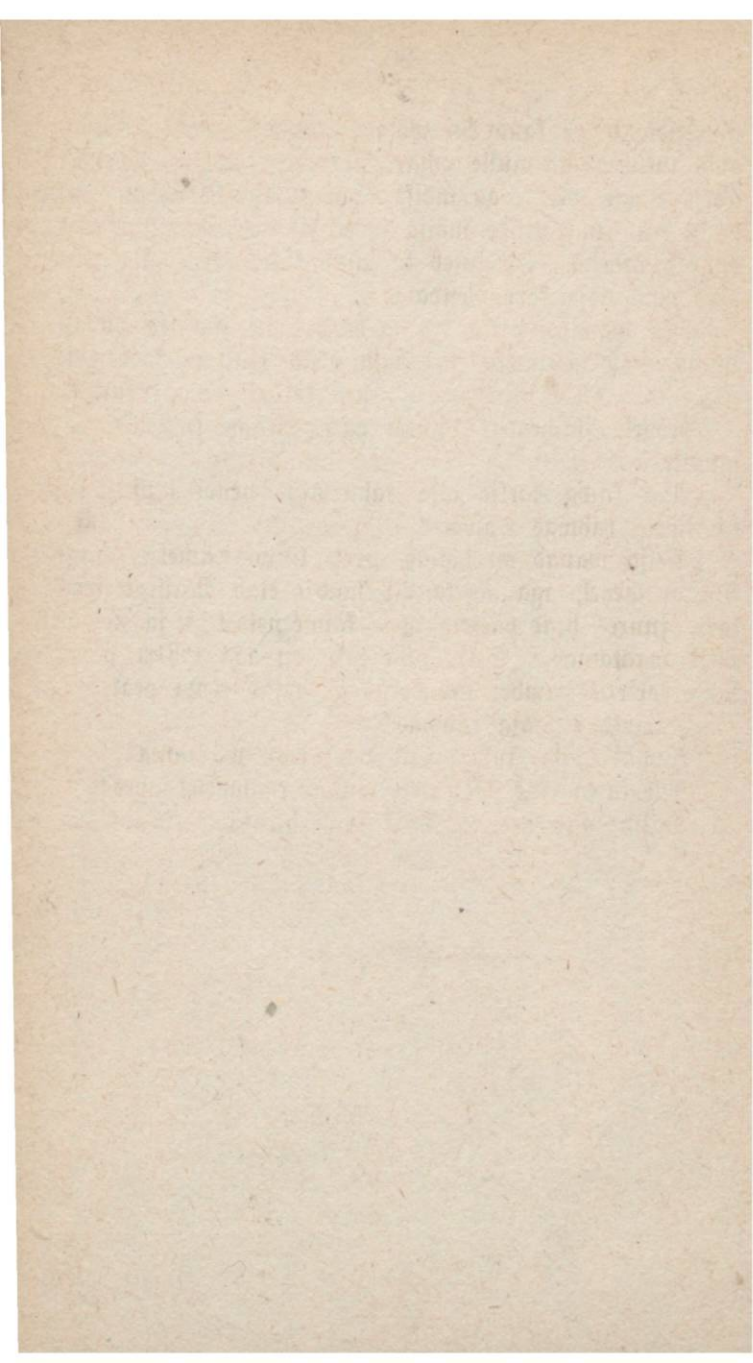
Sumal kaasa, tulge meid veel kord vaatama!

Kui tulen, siis toon teie eluloo raamatus ühes!

Salme aga laulis: Kõik teeb hästi Sumal!

T. MUTSU
Laenu raamatukogu
Tallinnas

Waimulikud raamatud
mis Schnakenburg'i kulguga Tartus on trükitud
ja igas raamatu poodis saada:

Jumala arm ning tõte.

Kristlikulele emmile pakutu. Wäitene Piibi-Piibel lastele.
Hind 20 kop.

Jumala arm ja tõde.

Lapsutele piibli loid kogu õppimiseks emadele. Hind 20 kop.

Ristirahwa Palwekoda,

kus sees on aasta pääle, iga pühapäewa ja püha aegade tar-
wis lühedalt seletatud püha kirja tunnistused, palwetega ja
lauludega koduseks Jumala teenistuseks neile, kellele Ju-
mala sõna armas on. I. jagu h. köid. 1 rbl.

Ristirahwa Palwetoda,

kus sees on: Nõõmu kui ka kurvastuste aegade palwetun-
nid, sünnimisest surmani, lühedalt seletatud püha kirja tun-
nistuste, palwete ja lauludega. II. jagu köid. 80 kop.

Täielik Surma puusäcki

ehk Ristupanemise raamat. Kus sees on: Kõned, palwed
ja laulud, iga inimese seisuse kohta, ka puusäcki panemise
tombe. Wälja annud J. Matto. Hind 28 kop.

Tahad ja terweks saada?

D. Junke järele J. Pärn. Hind 1 rbl.

Aus Siioni kannel.

Mitmesugused waimulikud laulud ristirahwale usu kanta-
miseks ja südame kosutamiseks. 60 pildiga. Hind 35 kop

Uht asja on tarwis.

Aus jutluse raamat. Hind köidetud 2 rbl.

Tasku-Palweraamat.

Uued homniku ja õhtu, sööma, laual-käimise, ristmise, pul-
ma, baiguse, surma puusäcki panemise, surmatunnise, sün-
dimise praewa j. n. e. palwed 25 pildiga. Hind 12 kop.